NEMZETI NŐNEVELÉS.

VII. ÉVFOLYAM. 1886. MÁRCZIUS. III. FÜZET.

ELÉGGÉ NŐI JELLEGÜEK-E POLGÁRI LEÁNYISKOLÁINK?

(Befejező közlemény.)

II.

Dolgozatom első részében röviden előadtam amaz irányelveket, melyek a nevelés-oktatási rendszerben megvalósítva az iskola női jellegét megállapítják. Közelebbi feladatunk már most:

a) tanulmányozni a polgári leányiskola tantervét a végből, hogy kitünjék, vajjon annak kidolgozásában kellőképen figyelembe vétettek-e a női jelleg követelményei;

b) átvizsgálni az egyes polgári leányiskolák nevelés-oktatási rendszerét, hogy mennyiben érvényesítik a tantestületek működésükben azon irányelveket, melyek az iskolát női jellegű nevelés-oktatási intézetté teszik.

Ha kezünkbe veszszük a polgáriskola legújabb tantervét, fölsorolva találjuk benne — *a testgyakorlás kivételével* — egytől-egyik mindama tárgyakat, a melyeket a leánynevelésben szükségeseknek mondottunk.

Lássuk ezután a tanítási tárgyak osztályonkénti fölosztását és terjedelmét.

A *hit- és erkölcstan* tanítási anyagának meghatározását és osztályonkénti fölosztását a népoktatási törvény a vallásfelekezeti hatóságokra bízza. Erről tehát itt nem szólunk.

A *magyar nyelv* tanítási anyaga a női jelleg követelményeinek általában megfelel. Tekintve azonban alaki képző erejét, kiváló fontosságát a kedélyfejlesztés és erkölcsnemesítés szempontjából: *a heti óraszámot emelni* kívánnám.

A czél körülírását a tanterv elmellőzi s erre nézve utal a fiúiskolai tantervre, mit a fentebbiek szempontjából *nem helyeselhetek.*

A *hazai más nyelv*re vonatkozólag ott foglaltakra csak az az észrevételem van, hogy ennek tanítását *már az I. osztályban* lehet és kell megkezdenünk.

A *számtan* tanítási anyaga ellen nem tehető kifogás. Az óraszámot azonban az I. osztályban heti 3 órára tartom leszállítandónak.

A *könyvvitel* tanítását nem vélem keresztülvihetőnek; különben nézetem szerint — mint szigorúan szaktantárgy — *nem is illik a polgári leányiskola tantervének keretébe.* A leendő háziasszonynak nem könyvviteltanra, hanem egyszerűen csak *háztartási számvitelre* van szüksége s ez sikerrel tanítható a számtannal kapcsolatosan a polgári leányiskola IV. osztályában. Az így megtakarított heti 2 óra testgyakorlásra (s illetőleg női kézimunkára) fordítható.

A *természettudományok* tanítási anyaga — kellőképen értelmezve — szintén megfelel a női jelleg követelményeinek; a heti óraszám is helyesen van megállapítva. Lényeges megjegyzésem inkább általános pedagógiai természetű. A természetrajzot ugyanis az állattan tanításával kívánom megkezdeni s a természet mindhárom országát az I. és II. osztályban két *gyűrűzetben* tárgyalni.

A *történelmi tárgyak* tanítási anyaga egészben véve helyesen van körvonalozva. Az óraszám megfelelő. Az osztályok szerinti fölosztásra nézve a következő módosítást javasolom: szülőföldisme és magyar állam az I. osztályban, Ausztria és Európa a II. osztályban tanítandó.

A *női kézimunkák*ra nézve az a megjegyzésem, hogy a felső ruhák szabása és varrása a polgári leányiskola négy osztálya folyamán nem tanítható. *Az óraszám* azonban, a tanítási anyag e részének kihagyása esetén is, okvetlenül *szaporítandó.*

A *rajzolási* tananyag nem felel meg a követelményeknek. Az óraszám megfelelő.

A *szépírási* és *éneklési* tananyagra vonatkozólag nincsen észrevételem.

A mondottakból kitünik, hogy a polgári leányiskolai tanterv

ellen, a női jelleg követelményei szempontjából, *alig emelhető lényeges kifogás*. A miben módosításra lenne szükség, az oly csekély mértékű, hogy annak keresztülvitelére a tantestületek a *saját hatáskörükben* is vállalkozhatnak. A tantervnek *éltető eleme* különben is a *tantestület nevelésoktatási működése*. Ha az egyes iskolák tantestületei tisztában vannak a női jelleg követelményeivel, ha a leánynevelés irányelveit működésükben tényleg meg is valósítják s úgy értelmezik a miniszteri tantervet, a mint azt fölfogni és magyarázni kell: akkor mi sem áll útjában annak, hogy a polgári leányiskola *jelen szervezetében is magán hordja a női jelleg bélyegét*.

Lássuk tehát az iskolai nevelésoktatás fő-főtényezőjét: *a tantestületek működését*. E végből tanulmányoznunk kell az iskolai évi értesítőket.

Ámde, itt aztán már előre nem látott akadályokra bukkanunk: *a)* nem adott ki minden iskola értesítőt és *b)* a kezünkben levő értesítők jó része nem tünteti föl kielégítő módon az illető iskola nevelésoktatási rendszerét. Mindamellett elég adat áll rendelkezésünkre, hogy azok alapján a valóságot megközelítő ítéletet mondjunk.

Lelkiismeretes tanulmányozás után bizony ki kell mondanunk, hogy *egyik-másik polgári leányiskola nem eléggé női jellegű*. Nem pedig azért, mert: *a)* egyes iskolákban a tanítási anyag *mennyisége* látszik főczélnak lenni, nem pedig a kedélyi és értelmi képzés. Több anyagot dolgoznak föl, mint a mennyit a növendékek túlterhelésének kikerülésével, sikeresen eltárgyalni lehetne, *b)* az oktatás sok helyütt *az elméletet és a tudományos rendszert* helyezi előtérbe, *c)* a gyakorlati élet s az ismereteknek a gazdasszonykodás körében való alkalmazása egyes iskolákban számba is *alig vétetik*, *d)* a gondolkozó tehetség fejlesztésére s a tárgyalt tanítási anyag alapos begyakorlására némely helyütt *kevés gondot fordítanak*, *e)* a *módszer* helyenként sem nem elemi, sem nem szemléltető, *f)* a kedélyképzés, a nemes érzelmek ápolása, a szépészeti érzék fejlesztése *nem részesülnek kellő figyelemben*, *g)* a tanterv-módosítás egynémely iskolában nem a női jelleg kívánalmai szerint, hanem egyenesen *annak ellenére* eszközöltetett s az óraszám-változtatás is

gyakran olyan tantárgyak javára történt, hogy *az* a leánynevelés irányelveivel homlokegyenest ellentétben áll.

Hogy az egyszerűségre, munkásságra, takarékosságra, tisztaság- és rendszeretetre mennyiben iparkodtak az egyes iskolák nevelésoktatási rendszerük által a növendékeket szoktatni: az sok esetben nem magyarázható ki az évi értesítőből. Az igazság érdekében azonban el kell mondanom azt is, hogy *egyes polgári leányiskolák híven tükrözik vissza a női jelleget.* S épen ez iskolák tesznek tanúbizonyságot arról, hogy a miniszteri tanterv egyáltalán nem képezhet akadályt arra nézve, hogy a polgári leányiskola nevelésoktatási rendszere híven meg ne valósítsa a női jelleg követelményeit.

Összefoglalva az elmondottakat, az értekezésünk címében olvasható kérdésre imígy felelhetünk:

a) a polgári leányiskolák — helyes vezetés mellett — *jelenlegi szervezetökben is magukon hordják a női jelleg bélyegét;* mindamellett, *b) némi módosítások és javítások eszközlésével oda fejleszthetők, hogy a női jelleg követelményeit tökéletesebben megvalósíthatják.*

A következő sorokban legyen szabad röviden vázolnom ama módosításokat és javításokat, melyekkel a polgári leányiskola nevelésoktatási rendszerét a női jelleg kívánalmai szempontjából tökéletesbíthetőnek vélem.

III.

Hogy szerény javaslatom lehetőleg szerves egészet képezzen, ide iktatom az iskolai nevelésoktatás általános irányelveit is. Ismétlések kikerülése végett azonban ezúttal a különben szokásos fejtegetéseket és indokolásokat mellőzöm.

A polgári leányiskola nevelésoktatási rendszerének főbb pontjai — tekintettel a női nem természetére, élethivatására, a szülék polgári állására valamint az iskolai nevelésoktatás elveire — a következők:

A) Az iskolai nevelés szempontjából.

1. A leánynövendékek *testi épségének és egészségének fentartására és fejlesztésére* különös gond fordítandó. Az egyenes testtartás,

ülés, állás, járás és munkálkodás közben, a rendes látási távolság következetes megtartása, az iskolaszoba levegőjének tisztán tartása és rendszeres szellőztetés által való megújítása, fűtés alkalmával a megfelő hőmérsék fentartása, egészséges ivóvíz, az óraközökben 10 percznyi mozgás szabad levegőn, az iskola udvarán: mind oly dolgok, melyeknek pontos érvényesítése a tantestületek elengedhetetlen kötelessége.

2. A *rendszeretet és tisztaságérzék ápolása.* Ne érjük be azzal, hogy az arra kínálkozó alkalommal a rend és tisztaság fontosságáról meggyőző magyarázatokat adjunk. A szoktatás módszere vezet itt leginkább czélhoz. A legelső követelmény erre nézve, hogy a növendéket mindenkor kifogástalan rend és tisztaság környezze. E végből gondoskodjunk arról, hogy az iskola-épület, annak környéke, minden egyes helyisége, az iskolaszoba falai, padlója, az ablakok, az összes bútorok és tanszerek mindenkor kifogástalanúl tiszták legyenek. A mellett szigorúan és következetesen ügyeljünk arra, hogy a növendékek rendesen megmosakodva s megfésülködve jelenjenek meg az iskolában, hogy ruházatjukat — bármily egyszerű legyen is az különben — tisztán tartsák, könyveiket, füzetjeiket s mindennemű iskolaszereiket a legcsekélyebb szennytől is megóvják, mindennemű írásbeli dolgozataikat, rajzaikat és kézimunkáikat tisztán, csinosan és rendesen állítsák ki stb. A mellett okvetlenül szükséges, hogy minden tettünkben, egész magunkviseletében magunk is a tisztaság és rendszeretet mintaképei legyünk. Ily módon — de csakis így — fogjuk elérhetni azt, hogy a tisztaság és rend iránti érzék *a növendékek vérével egybeforrva* egyéniségöknek elválaszthatatlan sajátjává váljék.

A tisztaság és rend fentartása szempontjából szükségesek a következő intézkedések:

a) a ruhafogasok és esernyőtartók ne az iskolaszobában, hanem a folyosón legyenek elhelyezve; *b)* az iskolaszobában legyen mosdóedény, palaczk, pohár és törülköző; *c)* a papirhulladékok elhelyezésére legyen ott papirkosár; *d)* a folyosó bejáratában legyen sártisztító és lábtörlő gyékény; utóbbi egyúttal minden iskolaszoba bejárata előtt is alkalmazandó; *e)* az iskolaszoba naponta kétszer — 11 órakor és 4 órakor — gondos takarításnak és alapos szellőz-

tetésnek vetendő alá. Söprés után a bútorok, tintatartó, toll s általában minden iskolaszer pontosan letörlendő, a mosdóedény, palaczk, pohár, szivacs stb. kimosandó. Szóval: oly gondos tisztogatás végzendő, a mint az a kellő rendben tartott magánlakásokban szokásos.

3. *A szépészeti érzék és ízlés fejlesztése.* A fentebbi pontban elmondottak — mint alapkellékek — mellett eszközölhető ez különösen a rajz, szépírás, kézimunka és éneklés tanítása kapcsán. Az iskolai bútorok és fölszerelési tárgyak, az egyszerűség és takarékosság szemmel tartása mellett is lehetnek csinosak, tetszetősek s ízléssel kiállítottak. A falakat itt-ott képek díszíthetik. Ha minden esztendőben csak 1—1 képet szerzünk be vétel útján, tíz év alatt (az ajándékozás útján szerzettekkel együtt) csinos gyűjteményre tehetünk szert. A felsőbb osztályokban — III. és IV. oszt. — tarthatunk az ablakok között növényeket, melyeknek ápolása a növendékekre lehet bízva.

4. *Kedélyi képzés és a nemes érzelmek ápolása.* A jó kedély a női lélek legékesebb sajátsága, s ha ez társúl benne a *nemes szívűség*gel, továbbá *szerénység*gel, *szendeség*gel és *szelídség*gel: úgy a nő valóban igazi őrangyala leend a családi boldogságnak. E lelki tulajdonok ápolására tehát meg kell ragadnunk minden kínálkozó alkalmat mind nevelési eljárásunkban, mind a megfelelő tantárgyak oktatási óráin. Különösen alkalmasak erre az olvasmány- és költeménytárgyalási, történelmi, erkölcstani és éneklési órák. Ugyanezen tanítási tárgyak alkalmat nyújtanak egyszersmind

5. a *szép, jó* és *magasztos* iránti érzék fölkeltésére, valamint általában az *erkölcsképzésre* is.

6. Szoktassuk a növendékeket az egyszerű, természetes és a viszonyokhoz alkalmazott *ruházkodás*ra. Szigorúan kitiltandó az iskolából mindennemű pipere és fényűzés.

7. Neveljük a növendékeket a *munkásságra*, iparkodjunk velök a munka becsét fölfogatni s annak *értékéről* őket meggyőzni.

8. A *takarékosság* iránti hajlam fölkeltésére és ápolására minden alkalom fölhasználandó.

E három utóbbi pontra nézve legtöbbet tehet ugyan maga a szülei ház; mindamellett az iskola is érvényesítheti a maga befolyá-

sát, még pedig egyes növendékeknél nagyon szép sikerrel. Hogy miként, arra vonatkozólag lesz szerencsém más alkalommal elmondani szerény véleményemet.

9. A *felebaráti szeretet* s az abból folyó *erények* ápolása szintén egyik fontos föladata az iskolai nevelésoktatásnak. Nemkülönben

10. a *közügyek és a haza javának előmozdítása* iránti *érzék*, kedv és lelkesedés fölébresztésére is sokat tehet az iskola.

A két utóbbi pontban foglalt erények ápolására tág tér nyílik a hit- és erkölcstan, az olvasmánytárgyalás, földrajz, történelem és alkotmánytani oktatás folyamán. Végül

11. szoktassuk a növendékeket *tiszteletteljes magaviseletre*, illemre, előzékenységre és udvariasságra *embertársaik irányában.*

Mindezen lelki tulajdonok és erények gyakorlására és ápolására *számos alkalom* nyílik az iskolai nevelésoktatás folyamán. Csak rajtunk múlik, hogy gondos tanulmány, következetes és tervszerű eljárással, mindenek felett pedig *harmonikus összeműködéssel* oda hassunk, miszerint nevelésoktatási rendszerünkben a *lelki művelődés legyen a főczél*, olyannyira, hogy minden nevelési és oktatási ténykedésünk *első sorban* is ama főczél előmozdításának szolgálatában álljon.

A fölsorolt tizenegy pontban semmi sem foglaltatik, a mit egy kis jó akarattal meg ne valósíthatnánk. Különösen ügyeltem arra, hogy *a lehetőség határait át ne lépjem.* Csak ne hitessük el már eleve is magunkkal: «szép, szép, de nem áll hatalmunkban mindazt a gyakorlatba át is ültetni.» Részemről határozottan és habozás nélkül kijelenthetem, hogy *igen is hatalmunkban áll.* A vezetésemre bízott iskolában jobbadán megvalósítottuk mindeme követelményeket, s a mennyiben itt-ott még volnának némi hiányok, reménylem, hogy azokat — ha a viszonyok *csak valamennyire* is kedvezőbb alakot öltenek — egy-két év alatt tökéletesen eltávolíthatom.

Lássuk már most azon irányelveket, a melyek különösen az oktatásra vonatkoznak.

B) Az iskolai oktatás kellékei.

1. Az oktatás főczélja a lélek művelése. Az oktatási anyag földolgozása, az ismeretek elsajátítása mellett *eszközül szolgál* az értelem fejlesztésére, a gondolkozó tehetség, a szó- és írásbeli gondolatkifejezés gyakorlására, nemkülönben a kedélyi és erkölcsi képzés előmozdítására.

2. Az oktatási anyag *mennyiségét* tekintve, csak annyit karoljunk föl, a mennyit *magában az iskolában* be is gyakorolhatunk, hogy a leczketanulás az iskolai órákon kívül csak kevés időt vegyen igénybe s ilyképen a növendékeknek *érkezésök legyen* otthon, a szülei háznál, a háztartási munkálatokban segédkezni.

3. Az oktatási anyag *megválasztásában* a fentebbi két pont tekintetbe vétele mellett a női természet és a gyakorlati élet követelményei legyenek irányadók.

4. Az oktatási *módszer* legyen elemi és szemléltető, az ismeretközlés fűződjék konkrét dolgokhoz, mi mellett különös súly fektetendő a tárgyalt tanítási anyag *alapos* elsajátíttatására.

5. Az elmélettel, tudományos rendszerrel és absztrakt tételekkel *csakis annyiban* foglalkozzunk, a mennyiben az oktatás általános sikere azt megkívánja.

6. A tanítási tárgyak *alaki képzőerejét* a lehetőségig ki kell aknázni.

7. Iparkodjunk az oktatás által oda hatni, hogy a növendékekben *érdeklődést és kedvet ébreszszünk* a komoly irányú olvasmányokkal való foglalkozás iránt, hogy az iskolából történt kilépésök után *szórakozást találjanak* a kedélyképző és ismeretterjesztő iratok olvasásában s mintegy *szükségét érezzék* önművelődésök eszközlésének.

Ezek volnának ama főbb kívánalmak, melyeknek a polgári leányiskola nevelésoktatási rendszerében érvényre kell jutni, ha azt akarjuk, hogy azon iskola *megőrizze női jellegét* s egyúttal *meg is oldja ama föladatot*, a melyet megállapításakor elébe tűztek.

Az egyes tanítási tárgyakat a fentebbi irányelvek szempontjából már jelen dolgozatom I. részében méltattam. Áttérhetünk már

most az egyes osztályok *heti óraszámának a tanítási tárgyak között való fölosztására.*

Nem lehet föladatom ezúttal azon elvek fejtegetésébe bocsátkoznom, a melyek az óraszám fölosztásában irányadók. Azért a következőkben egyszerűen csak előterjesztem szerény javaslatomat.

Az I. és II. osztályra fölvehetünk heti 27—27, a III. és IV. osztályra heti 28—28 órát. Tekintve azt, hogy ezen óraszámból 10—12 óra kézimunkára, éneklésre, rajzolásra, szépírásra és testgyakorlásra fordíttatik, az iskolán kívül pedig a növendékek idejét *nem veszszük igénybe:* ezen óraszám *nem lesz túlterhelő* a növendékekre. E heti óraszámot megengedhetőnek tartja *Dr. Erismann,* valamint *Dr. Fodor* József is. Az elzász-lotharingiai kormányzó által kinevezett bizottság 10—11 éves gyermekek számára heti 28—29 iskolai tanítási órát, a 12—14 évesek számára pedig heti 30 órát enged meg. Ugyanennyi van fölvéve a hazai felsőbb leányiskolák legújabb tanítási tervében is.

A 27 s illetőleg 28 tanítási órát a nevelésoktatás irányelveinek szemmel tartásával — különös tekintettel az iskola női jellegére — a következőképen osztanám föl az egyes tanítási tárgyak között:

Tanítási tárgyak	I.	II.	III.	IV.	Összesen
	osztály				
Hit- és erkölcstan	2	2	2	2	8
Magyar nyelv	4	3	3	3	13
Német nyelv	2	3	3	3	11
Földrajz	2	2	2	—	6
Történelem	—	—	3	3	6
Számtan	3	3	3	3	12
Természetrajz	2	2	—	—	4
Természettan	—	—	2	—	2
Vegytan és háztartástan	—	—	—	4	4
Női kézimunkák	3	3	4	4	14
Rajzolás	3	3	2	2	10
Szépirás	2	2	—	—	4
Éneklés	2	2	2	2	8
Testgyakorlás	2	2	2	2	8
A heti órák összege	27	27	28	28	110

Ezen általános óraterv szerint esik a nyelvi oktatásra 24, a történelemre 6, a földrajzra 6, a női kézimunkákra 14, a rajzolásra 10, a szépírásra 4, az éneklésre 8, a természeti tudományokra 10 óra. Mindezen tanítási tárgyak a női jelleg követelményei szempontjából kiváló fontossággal bírnak, a miért is azok oktatására a 110 heti órából 82 óra, azaz 75% fordíttatik. A különösen tárgyi szempontból fontos számolás gyakorlására — saját tapasztalásom szerint — teljesen kielégítő heti 12 óra (osztályonkint 3—3). A hátralévő 16 óra felerészben a valláserkölcsi oktatásra, felerészben pedig testgyakorlásra fordíttatik. Tekintélyes óraszámot foglal el a nyelvi oktatás (24), a női kézimunkák (14), a rajzolás (10), éneklés (8), melyek a vallás-erkölcstannal (8), a történelemmel (6) és a szépírással (4) együtt különösen *alaki képző erejöknél fogva fontosak*. Miután ezen tanítási tárgyak kiválóképen a kedely- és erkölcsképzésre valamint a női erények ápolására nyújtanak alkalmat, az azokra fordított heti 74 tanítási óra szintén *lényegesen hozzájárul az iskola női jellegének meghatározásához*.

Mindezekből látható, hogy az órafelosztásban a női természet és élethivatás igen könnyen *összhangzásba hozhatók* az iskolai nevelésoktatás elveivel s a szülék polgári állásának követelményeivel. Kitünik továbbá az is, hogy a fentebbi általános óratervben a miniszteri tantervtől való eltérések olyannyira csekélyek, hogy életbeléptetésének mi sem áll útjában.

A t. kartársak közül azonban többeknek az az észrevételök lehet, hogy a háztartástanra, valamint a kézimunkára kiszabott 3—4 óra korántsem elegendő arra, hogy a leendő háziasszonyok a reájok nézve olyannyira fontos háztartási ismereteket s illetőleg gyakorlati kézimunkanemeket kellőképen elsajátíthassák. S ebben a t. kartársaknak teljesen igazuk is van. Miért nem adunk hát azon tárgyaknak nagyobb óraszámot? . . .

Sokat gondolkoztam a dolog fölött, s elvégre is azon meggyőződésre jutottam, hogy a polgári leányiskolai nevelésoktatás *általános czéljának koczkáztatása nélkül* azon tanítási tárgyak óraszámát *megfelelően szaporítani lehetetlen*. De különben is a polgári leány-

iskolának nem lehet föladata a női kézimunkákat és a háztartástant *szakiskolai tárgyakként* fölkarolni.

Iskolánk föladata a 10—15 éves leányok *összes tehetségeinek* a női jelleg követelményeihez mért *összhangzatos fejlesztése s általános értelmi képzettség nyújtása*. Épen ezért az egyes tudományszakokból csakis a valóban szükséges, a leányok értelmi, kedélyi és erkölcsi képzésére irányuló általános tudnivalók tárgyalása kívánatos, míg a szakismeretek s ügyességek köréből csak annyi karolandó föl, a mennyi a *később eszközlendő tökéletes kiképeztetésre alapúl szolgál*.

A kérdést tehát más úton-módon kell megoldanunk. Mindent a maga idejében. Hagyjuk meg a polgári leányiskolának általános nőképző jellegét, részesítsük a négy osztály folyamán a növendékeket mindenoldalú, összhangzatos nevelésoktatásban, s sajátíttassunk el velök egyuttal a kézimunkákban és a háztartásban is *bizonyos készségeket és gyakorlati szakismereteket*. A közben eléri a növendék 14—15 éves korát; s ekkor már elérkezett az ideje a ruhaszabás és varrás alapos begyakorlásának. Járjanak tehát a polgári leányiskola IV. osztályát bevégzett s a 14, 15 éves kort elért növendékek még azontúl is az iskolába, de már csak a délutáni órákban, s főképen csak *a varrás és szabás gyakorlására*. A délelőttöt a leányoknak ezen korban (14—17 év) már ottkon kell tölteniök, hogy a szülei háznál a különféle *háztartási munkák végzésében segédkezzenek*. Ott van a kisebb testvérek öltöztetése, a reggeli elkészítése, a szobák takarítása, főzés, mosás, vasalás stb.: mind meg annyi házi foglalatosságok, a melyekhez a növendékleánynak tizenöt éves korában már hozzá kell szoknia, ha ezt akarjuk, hogy a *háziasság* mintegy vérével egybeforrva életszükségévé, természetévé váljék. Délelőtt otthon szorgoskodik a kis háziasszony, délután az iskolában varrogat $2^1/_2$—3 órán át: így aztán kellőképen hozzászokik a munkához.

Mindamellett megkívánom, hogy a növendékek, *hetenkint egyszer*, a délelőtti órákban is ellátogassanak az iskolába, hol oktatást nyernek a háztartástanban, élet- és egészségtanban, lélektani alapismeretekben, s az elméleti oktatás befejeztével olvasnak — megfelelő magyarázat kiséretében — egy-egy szép költeményt. Így azután

sok hasznos, sőt szükséges ismeretet sajátítanának el a serdülő leányok két év leforgása alatt, föl is ujíttatnék a polgáriskolai négy év folyamán szerzett tanítási anyag, de meg aztán hozzá is szoknának ifjú leányaink a komoly olvasmányokkal való foglalkozáshoz, mit az alkalmas iskolai könyvtár létesítése tetemetesen előmozdítana. S miután e kétévi tanfolyamban a ruhaszabás és varrás volna az uralkodó elem, míg az elméleti oktatásnak csak alárendelt szerepe jutna: legtalálóbban *kézimunka-tanfolyamnak* volna az nevezhető.

Ennek kiváló jelentőségéről volt már alkalmam e folyóiratban is szólnom, s ugyanakkor ismertettem e tanfolyam tantervét is. Kifejtettem mindezeket részletesen a múlt évi közgyűlésünkön föl-olvasott értekezésemben is, mely a *felső nép- és polgáriskolai közlöny* 1885. évi 13. és 14. számában olvasható. Itt csak annyiban kellett szólanom róla, a mennyiben indíttatva éreztem magamat kimutatni azt, hogy *a)* a kézimunkáknak fontosságát magam is méltánylom; de épen ezért *b)* úgy kivánok arról gondoskodni, a mint azt a tárgy fontossága megköveteli, t. i. a IV. osztály fölé szervezendő *külön kézimunka-tanfolyam* felállításával.

A mondottak értelmében a t. kartársak talán elfogadják fentebb közölt általános óraterv-javaslatomat, mely *a)* megfelel a női jelleg követelményeinek, *b)* összhangzásban áll a nevelésoktatás általános föladatával és *c)* teljesen kielégíti a gyakorlati élet kivánalmait.

Hátra volna még a vázolt irányelvek s a javasolt órafelosztás alapján kidolgozott polgári leányiskolai *részletes tantervnek* ismertetése, kiterjeszkedve egyuttal a kézmunka-tanfolyamra is. Miután azonban szerény értekezésem már amúgy is igen hosszúra terjedt, a t. szerkesztő úr engedelmével arra máskor kerítek sort.

(Kis-Marton.) KRAMMER JÓZSEF.

OLVASMÁNYOK ALAPJÁN VALÓ TANITÁS.

A leányok tanítása még csak egy-két évtizeddel ezelőtt is híjával volt minden tervszerűségnek és szervezetnek. Kiki tanult úgy, a hogy tudott s ott, a hol lehetett; az egyik otthon, a másik magánnevelőintézetekben, a harmadik a felekezetek által fentartott elemi iskolákban — ha épen jutott számára hely a fiú-osztályokban vagy azok mellett. S ha a nőt értelmessége és kedve nem vezette rá, hogy maga magát művelje, bizony más úton nagyon kevés lány részesülhetett magasabb, alapos műveltségben. Ma már, hála isten, mögöttünk van ez a kor; büszkén hivatkozhatunk leányiskoláink szervezetére, mint az utóbbi évek nagy vívmányára; nem kicsinyeljük többé a nőnevelés fontosságát, sőt megismertük s hirdetjük annak nagy, nemzeti missióját. De azért — noha látjuk a czélt, a mely felé törekednünk kell — még mindig tapogatózva keressük az utakat, a melyek legbiztosabban vezetnek a kitűzött czélhoz. Tapasztalataink az új téren még nem elégségesek s az ingadozó elméletek nem igazítanak bennünket mindenkor útba. Innen van, hogy a lánynevelés speciális feladatait, magának a tanításnak gyakorlati részleteit illetőleg oly nagy eltéréseket találunk a véleményekben. Egyet akarunk valamennyien, de a választandó útra nézve nem igen értünk egyet. S ez természetes is; a véleményeknek küzdelmének meg kell előznie a vélemények tisztulását.

Nagyon örülök, hogy Péterfy Sándor úr a «*Nemzeti Nőnevelés*» februári füzetében újra fölvetette e kérdést, s felhívta a tanítónőket, hogy a leányiskai tanításról és nevelésről közöljék tapasztalataikat, cseréljék ki eszméiket. Kérdéseket is állít össze, melyeknek megvitatását azokra bízza, a kiket a leánynevelés a legközelebbről érdekel.

Nincs szándékomban a fölvetett kérdéseket sorba venni, s egyenként reflektálni azokra. Ezt tehetségesebb pályatársnőimre bízom. E helyett kiveszek egyet a sorból, a mely leginkább megragadta elmémet, s szabadságot kérek véleményem elmondására! E kérdés a következő:

«Nem lehetne-e úgy az elemi iskolákban, valamint a többi leányiskolákban egyik-másik tantárgyat tökéletesen mellőzni, vagy legalább is az olvasókönyvek tárgyi kezelésével összeolvasztani? Szükséges-e például népiskoláinkban és polg. leányiskoláinkban a világtörténelemnek és az általános földrajznak olyatén módon való tárgyalása, mint a hogy az ez ideig gyakorlatban volt, s nem lehetne-e a szükségeseket e két tantárgyból az olvasmányok tárgyi kezelése közben is közölni. Van-e haszna annak a rengeteg földrajzi névnek és töméntelen üres szónak, a mivel mai napság a leánykák emlékezetét megterheljük, csak azért, hogy legyen mit a szünidők alatt elfelejteniök». — E kérdésből azt következtetem, hogy a czikkíró barátja az olvasmányok alapján való tanításnak. Én e gondolatnak határozott ellensége vagyok. Tisztelem az olvasókönyvet, mint a nyelvi és irodalmi oktatás nélkülözhetetlen segédeszközét; elismerem, hogy az ismétlő és iparos — inas — iskolákban *csakis* az olvasó könyvek alapján való tanítás *helyes;* mert ezekben a fő czél az, hogy a tanulók megkedveljék a hasznos, nemes tárgyú olvasmányokat s ilyenekből iparkodnak majd később is szellemi élvezetet s állásuknak megfelelő ismeretet szerezni: de ezen kívül más tárgyaknál és másfajú iskolákban igen nehezen, vagy épen nem érnénk czélt az olvasmányok alapján való tanítással. Miért?

Először mert olvasókönyvet lehetetlen úgy szerkeszteni, hogy az a *különböző* tantárgyakat megfelelő tervszerűséggel s oly módon adja elő, hogy a tárgyak egyes részei között szerves összefüggés legyen. Avagy talán külön nyelvtani, történelmi, földrajzi vagy ha még tovább mennénk, természetrajzi és természettani olvasókönyveket használjunk?

S mit nyerne ezzel a polgári vagy más hasonló leányiskola? Nem lehetnének-e azok az olvasókönyvek még azon felül ép oly rosszak, vagy rosszabbak, mint a jelenlegi rossz tankönyvek (mert

nem minden tankönyv rossz)? Azt hiszem, hogy kevésbbé közelíthetnők meg a czélt az olvasmányokkal, *még ha jók is*, mint *jó tankönyvekkel*!

Másodszor: az olvasókönyv ép azért, mert olvasó- és nem tankönyv, nem felelhet meg annak a czélnak, melyet megkövetelünk akkor, ha időt és gondot fordítunk a tanulásra. A fölvilágosult szülő, az iskola rövidre szabott ideje, s első sorban maga a tanuló gyermek megköveteli, hogy a mit szellemének föl kell dolgoznia, más szóval, a mit meg kell tanulnia (a nélkül, hogy magolásról szó lenne), az alkosson egy határozottan körvonalozott, könnyen áttekinthető egészet, melynek tanulásánál, sőt már első hallásánál tájékozni tudja magát a tanuló. Ne legyen benne semmi fölösleges, ne legyen benne a tárgyhoz nem tartozó szószaporítás. — Az olvasókönyv, épen azért, mivel — mint neve is mutatja — inkább elolvasásra, mint megtanulásra van szánva, nem lehet ilyenformán szerkesztve, vagy ha igen, akkor nem olvasó-, hanem tankönyv.

Most azt kérdezhetné tőlem valaki, hát én sohasem tanultam semmit olvasmányokból? Tanultam biz én. Sőt megengedem azt is, hogy Hunfalvi nagy földleírásából, Reclus, Flammarion földrajzából többet tanul a ember, mint a világ legjobb iskolai tankönyvéből; csakhogy más ám a gyermek vagy a serdülő leány, más a felnőtt ember észjárása. Más a fél- vagy negyedórákra szabott tanulási idő, más az olvasásra szánt s tetszés szerint megnyujtott szabad idő. Más egy *minden részeiben* szerves összefüggő egészet képező tudományos mű (ha népszerű is); s más a különböző tárgyakból összeszedett tarka-barkaság, mely minden akar lenni, s ép azért nagyon keveset, vagy épen semmit sem lendít a dolgon.

Igen — mondja tán a tisztelt olvasó — mert az *emlékezet megtömésére* fektetik most a fősúlyt a leányiskolákban; az *értelem* és *kedély fejlesztésére* meg keveset, vagy semmit sem tesznek.

Ez a panasz gyakran hallható hol a lapokban, hol gyűléseken, különösen azok részéről, a kik az olvasmányok alapján való tanítást sürgetik. Én nem nézem ily sötét szemüvegen át tanügyünknek épen erre vonatkozó viszonyait.

Van leányiskoláinknál sok hiány, mulasztás, sok baj; de

a szóban forgó nem tartozik a fő — és épen nem az általános bajok közé! Számos tanítónőt ismerek pályatársaim közül, s egyről sem merném elmondani, hogy az emlékezetet tömi a két utóbbi tehetség rovására. Aztán, ha az emlékezet művelése *nem egyoldalú*, nincs miért kárhoztatni az emlékezet gyakorlására szükséges tanítást és tanulást. Igaza volt a nagy Napoleonnak, mikor azt mondta: «a fej emlékezet nélkül olyan, mint egy vár őrség nélkül». Ha megérti a gyermek azt, a mit emlékezetébe vés (erre pedig minden értelmes, képzett és lelkiismeretes tanítónak törekednie kell): akkor az értelem is okvetlenül fejlődik, s az értelem fejlődésével együtt jár a kedély vagy szív fejlődése is. Magát az anyagot kell úgy kezelni, hogy a három tehetség együtt fejlődjék.

De — hogy visszatérjek az olvasókönyvre — ennek meg volna tehát az a *kétes érdeme*, hogy keveset nyujtana abból, a mi komoly tanulásra érdemes; de annál többet abból, a mi szórakoztat, gyönyörködtet. Meglehet, hogy kevesebb nevet, kevesebb számot adna, mint történelmi és földrajzi tankönyveink nagy része (noha tankönyveink e hibáján legkönnyebb segíteni); de ez nagyon kétes érdem, mert félek, hogy ezen alapon oda jutunk, hogy a leányok tanítását ismét játéknak, pusztán időtöltésnek fogják tekinteni, s az minden komolyságnak, alaposságnak híjával fog maradni. Meg vagyok győződve róla, hogy ezt a czikkíró legkevésbbé sem óhajtja; s velem együtt osztja a Szarvas Gáborné véleményét, ki a «Nemzeti Nőnevelés» januáriusi füzetében «Mozgalmak az angol nőnevelés terén» czímű czikkében így szól:

. . . «A harmadik, a mi feltünő *s a mi részünkről a legkönnyebben*, mert költség nélkül *utánozható, a komolyság, az alaposság*, melyet a nők oktatásában csak úgy tanusítanak, mint a fiúknál. Náluk nyoma sincs annak a játszi ságnak, melyet sokan a leányok oktatásában követnek és követelnek» stb. (22. lap). Igy fogom fel én is a nők oktatását s határozottan tévesnek tartom azt az irányt, mely a leányiskolák tantervéből egész tárgyakat ki akar felejteni, mely csak azt akarja megtanítni a mi mulattató, gyönyörködtető: egy szóval, a mi híjával van a komoly alapos ságnak!

És van az éremnek egy másik oldala is, a melyet napjainkban

egyátalán nem szabad számításon kívül hagynunk. Ugyanis a létért való küzdelemben a nő egyre tevékenyebb részt vesz. A társadalom belátta, hogy nem taszíthatja ki a nőt minden megélhetési eszköz nélkül a világba, mivel nagyon is sok nő van ma arra utalva, hogy önállóan keresse meg kenyerét. Ezért — habár lassan-lassan és nehezen — meg is nyílik egy-egy pálya a nők előtt. S ha már most azon gondolkozunk, hogy miképen tegyük a lányok számára játékká a tanulást, miképen tanítsunk minél kevesebbet az általános műveltségre s a mindennapi megélhetésre szükséges reális tárgyakból: elzárjuk őket az előttük eddig megnyílt néhány pályától is. Azt kérdem, mit fognak nyerni polgári vagy másféle leányiskoláink, ha a tantárgyak egy részét olvasókönyvek alapján tanítjuk; ha például a földrajzból, a helyett, hogy határozottan körvonalozott s alapos ismeretet nyujtanánk, olvasmányok tárgyalására vesztegetjük az időt? Magasabb, alaposabb, reálisabb műveltséget fogunk-e nyujtani ilyképen? Erre azt mondhatná valaki, hogy a polgári vagy más leányiskola nem előkészítő iskolája a gyakorlati életpályáknak, vagy — mondjuk — hivataloknak, a melyekre a sors esetleg a nőt is kényszeríti. De ha nem is ez a hivatásuk emez iskoláknak, utóvégre is hol keressenek és találjanak előképzettséget azok a nők, a kik épen ily pályákra lépnek, ha nem a meglevő leányiskolákban? Annál is inkább, mert az illető hivatalok némelyike meg is kívánja a folyamodóktól a polgári vagy felsőbb leányiskolai bizonyítványt.

Különben azok, a kik az olvasmányok alapján való tanítást sürgetik (s úgy látom maga a czikkíró is), azért teszik, illetőleg óhajtják ezt, hogy ne tanuljanak annyit a feledés számára. De vajjon így nem lesz-e még több a feledni való? Az a sok sallang, ékítés, körülírás, a mi az olvasmányokban a tárgyat tetszetősebbé, vonzóbbá akarja tenni (hogy teszi-e, az más kérdés!), az olvasás után csakhamar kihull az emlékezetből!

Aztán más ember nem feled el sok mindent a tanultakból? nem feled a fiú, maga a tanító, nem feled minden ember? Azoknak pedig, a kik valamely kenyérkereseti pályára lépnek (vasút, távirda, posta stb.), sokkal könnyebb a félig-meddig elfeledett ismeretet fölújítani, mint a soha sem tanultat, az egészen újat megtanulni, annál is

inkább, mert minél később fog hozzá, azaz minél korosabb az ember, annál nehezebben tanul s annál inkább feled. Igaza van Schillernek: «Die Lehren der Kindheit sind in Stein gegraben».

De mellőzve eme szempontokat, az olvasókönyvek szerzői körülbelől nagyon önkényes módon választanák meg a földolgozandó anyagot; mert mindenik a maga egyéniségéhez, ízléséhez, fölfogásához mérten tartaná ezt vagy amazt a «*legszükségesebbnek*» a leányiskolák számára.

Hát a tanterv? Mondják önök. Igen, de a tantervek nem az olvasókönyvek számára készültek; s ha az olvasókönyvek szerzői mindazt földolgozzák, a mit a tantervek az egyes tantárgyakból kiszabnak (persze olvasmányok alakjában), akkor olyan vaskos olvasókönyvek jönnének létre, a melyeknek csak látásától is elborzadna az a 10—14 éves leány! De azok, a kik az olvasókönyvek alapján való tanítást sürgetik, nem is akarják, hogy a könyv mindazt felölelje, a mit a tanterv kiszab, hanem csak azt, a mi szerintök a «legszükségesebb». Ilyen fölfogással pedig csak hézagos, innenonnan összekapott ismeretet lehet nyujtani.

S egyátalában nem látom át, mi kárhozatos volna abban, ha a polgári vagy más hasonló iskolába járó leány ugyanazon tárgyakat tanulja, melyeket a polgári vagy más megfelelő iskolába járó fiu; sőt ha ugyanazon tankönyveket is használja? Mi csorbát ejtene a női jellemen az a földrajz, természettan vagy természetrajz? Mit von le nőiességéből e tárgyak bármelyike? Természetesen, magam is elismerem, hogy a férfi és női jellem alapvonásai közt van különbség; de csakis olyan értelemben, a hogy azt Legouvé «*A nők erkölcsi történeté*»-nek szellemes írója magyarázza s e különbségre a leányiskolának is tekintettel kell lennie, habár e tekintetben a család hatása mindig jelentékenyebb mint az iskoláé.

A jellemképzés súlypontja az otthonra esik. «Jellemünk elemi és leglényegesebb iskolája az otthon» — s az otthonban az anya. «A jó anya fölér száz tanítóval; ő otthon minden szív iránytűje, minden szem sarkcsillaga. A gyermek folyvást utánozza; ugyanazért példája jóval több a puszta tanításnál» (Smiles. A jellem). És ki — mi pótolhatja az iskolában *legalább némileg* az anyát? Bizony nem

az egyes tantárgyak, hanem a *nő*, a *tanítónő* (természetesen a lelkiismeretes, hivatásának élő tanítónő). Azért kellene a leányiskolákban minél több tanitónőt alkalmazni s azok vezetését is *megfelelő* képzettségű nőkre bízni. Elismerem, hogy az iskolának is nagy befolyása van a jellemképzésre, s hogy a tanító egyéniségén, jellemén, bánásmódján és példáján kívül részt vesz e befolyásban többé-kevésbbé minden tantárgy, különösen pedig a történelem és földrajz; de az is kétségtelen, hogy a befolyás annál tetemesebb, annál jótékonyabb, minél alaposabb, minél inkább a tanuló egyéniségéhez mért a tantárgyak tanítása. Azért a történelemnek élet- és jellemrajzokon alapuló tanítását én is helyesebbnek tartom, mint a háborúk és királyok korszakszerű elsorolását. A földrajzot illetőleg én is helytelennek tartom a nevek és számok olyan gépies bemagolását, mint azt némely (de hála istennek nem minden) iskolában teszik. Szemléltés nélkül a földrajz tanítása nem lehet foganatos.

Szükséges az is, hogy valamely alaposan és szépen írt úti rajzból egy-egy érdekes gyönyörködtető részletet fölolvassunk, vagy fölolvastassunk (anélkül, hogy megtanulásra kiadnók); az eféle táplálja a tanuló érdeklődését, fölkelti buzgalmát, lelkesíti s a mi több, érezteti vele azt is, hogy az ő kis tankönyve még korántsem a bölcseség tárháza, s azon kívül van még sok olyan dolog, a mit szép is, jó is tudni. Én sem vagyok a száraz név- és számhalmazok híve, de nem szeretném, ha leányiskoláink nem tartanák szem előtt a kellő alaposságot, s azt, hogy minden tantárgy, minden izében szerves összefüggő egészet alkosson. Az alaposságot azok is sürgetik ugyan, a kik olvasmányok alapján szeretnének tanítani, de én — a mint mondám — alaposságot nem látok az oly tanitásban, mely innen-onnan összekapkodott dolgokat közöl, habár olyanokat is, a melyek gyönyörködtetők és *állítólag* szükségesek.

Szóval, még sokat kell gondolkozni azon, hogy melyik út vezet az igaz czélhoz, mert a khaoszból még nem bontakoztunk ki teljesen. Sőt el merem mondani, hogy *határozott czél* (a tanítónőképzők kivételével) még alig lebeg a leányiskolák előtt.

Ha nem is egészen, de félig-meddig még a homályban tapogatóznak. *Részben* ez okozza aztán, hogy a tantárgyak és a tananyag

mennyiségét és minőségét, valamint a tanítás módszerét illetőleg oly elágazók a vélemények. A czél volna az általános műveltség megadása, s hozzá tesszük még: jó családanyák és honleányok nevelése (habár itt is elmondható, hogy az iskola e téren csupán a segitő szerepét játszhatja; az első hely a családot illeti meg: *igazán* jó családanyát és honleányt csak a *jó anya* nevelhet). — De azt «*az általános műveltséget*» és annak kellékeit a hány annyiféleképmagyarázza.

S habár a fölvett tárgytól eltérőnek látszik a gondolat, mégis önkénytelenül eszembe jut Legouvénak e kérdése: Miért nem tárja föl a társadalom a nő előtt a nyilvános pálya éltető, lelkesítő s a közjóra áldásos befolyású működési köreit, ama pályákat, melyek a nőt természetes tulajdonainál fogva megilletik?

De addig is, míg ezt el nem érhetjük, míg tisztán nem fog előttünk állani az út, melyet a leánynevelés és tanitás terén követnüdk kell: járjunk el a szerint, a mit az «Ember tragœdiájá»-ban az Úr mond Ádámnak: «*Mondottam, ember, küzdj és bízva bízzál!*»

(Kolozsvár.) Binder Laura.

LEÁNYISKOLAI ÖNKÉPZŐKÖRÖK.

Nagy örömünkre szolgál az az érdeklődés, melyet folyóiratunknak egy, erről a kérdésről szóló czikke az illetékes körökben keltett. A tárgy valóban elég fontos arra, hogy minél gyakrabban foglalkozzunk vele, s hogy ne csak elméletileg szóljunk hozzá, hanem rávonatkozó tapasztalásainkat is összegyűjtsük és közöljük egymással. Az alábbi sorokban két levelet van szerencsénk közölni, a melyek már több évvel ezelőtt alakult felsőbb leányiskolai önképzőkörök munkásságáról értesítenek bennünket s a tények súlyát vetik a mérlegbe. E két levelet azzal az óhajtással ajánljuk olvasóink figyelmébe, hogy vajha minél gyakrabban lenne alkalmunk a leányiskolák belső életéről szóló hasonló tudósításokat közölnünk.

I.

A «*Nemzeti Nőnevelés*» deczemberi füzetében Subert Zsófia rövid értekezést bocsátott közre a magasabb fokú leányiskolák növendékeinek önképzéséről és fontos érvekkel támogatta ez önképzőkörök létjogát, kimutatva mily hasznos az a leánynövendékekre nézve is. Tapasztalás után mondhatom, hogy szerény véleményem szerint, teljesen igaza van. Nálunk a kolozsvári felsőbb leányiskolában hat éve, azaz az iskola fenállása óta működik ily önképzőkör, melynek hat éven át én voltam az elnöke és mondhatom, hogy mind jobban átlátom annak hasznos voltát, főkép azon szempontból, hogy a növendékeket nemcsak tanítni, oktatni, de nevelni is akarjuk.

Az ilyen családias ünnepek elveszik az iskolának minden rideg jellegét, közelebb hozzák egymáshoz a növendékeket a tanárokkal, és a növendékeket egymással. A tanításnak is több életet kölcsönöz,

mivel a növendék mindjárt alkalmazhatja is egy részét annak, a mit tanúl és ez igen buzdítólag hat.

Nálunk minden két hétben egyszer gyűl össze az önképzőkör, a leánykák szavalnak, karban énekelnek több hangra, jeligével ellátott kis írásbeli dolgozatokat adnak be, melyeket más növendékek vesznek ki bírálat végett, hogy bírálatukat a következő önképző köri űlésen olvassák fel. Néha pályázatok is vannak hirdetve, melyre többen pályáznak. Azonkívül egy-egy zongora vagy esetleg hegedű játékkal is lepnek meg, mit az iskolán kívül tanultak be a növendékek és színdarabokat játszanak. Szóval e kis ünnepélyek ép oly változatosak, mint a minő érdekesek.

A tanárnak alkalma nyílik a növendékek jellemét sokkal jobban szemügyre venni és behatóbban tanulmányozni, mint a hogy azt az előadások alatt teheti, mivel ily ünnepekkor egész fesztelenül adják át magokat az örömnek és a korukkal járó csendes vígságnak.

A bírálgatásoknál is alkalom nyílik a tehetségesebbeket szerénységre indítni, ha hajlandók kissé elbízni magokat, a félénkeket bátorítni, mindnyájokat arra bírni, hogy meggyőződésüket kiméllettel adják elő és egy-egy megrovást sértett álbüszkeség és keserűség nélkül fogadjanak.

A színdarabok eljátszásánál is megtanulnak a leánykák affektáczió nélküli természetes finomságot elsajátitni, könnyebben és kellemmel mozogni, a mi főkép vidéki városban igen fontos, mert erre kevés alkalom nyílik.

Természetesen ez mind igen sok tapintatot és odaadást igényel az elnök részéről, mert itt nem nyers emlékeztetés, rideg oktatás szükséges, hanem inkább gyöngéd útbaigazítás, észrevehetetlen és mégis czélhoz vezető irányadás.

Nekem tetemesen megkönnyebbítette teendőmet Binder Laura búzgó tanítónőnk, ki az egész önképzőkör alakitását indítványozta és ki, mint minden egyébben is, teljes önfeláldozással és sikeresen működött e téren.

Hadd szolgáljon önképző körünk szellemére nézve mutatványul e rövid kis dolgozat, melyet teljes eredetiségében hagyok meg és melyet egy 15 éves, negyed osztályos növendékünk olvasott fel

a legutolsó gyűlésen. Az ily eredeti dolgozatok jobb fogalmat adhatnak a növendékek szellemi fejlettségéről mint bármely részletes leírás, azért szokta az «*Enseignement secondaire des jeunes filles*» nevű közlöny, mely a leányok középoktatásának közlönye Franciaországban, eredetiben hozni időről-időre egy-egy leány-lyceum dolgozatát Franciaország különböző vidékeiről.

Emlékezés egy elhunyt barátnőre.

A boldogságra kevés csak a jelen,
A multon épül az, s az emlékezeten.
Tompa.

Hideg januári nap volt, a sűrűn szállongó hópelyhek mintegy fehér lepellel borították be azt a szomorú menetet, a mely a mindenki által annyira szeretett leányt kísérte oda, a honnan többé visszatérés nincs!...

A harangok kongása között fájdalmasan elgondolkozva, kísértem az oly nagyon szeretett, feledhetlen barátnőt; lehetetlennek tetszett előttem az: hogy ő, ki alig pár héttel azelőtt együtt örült, nevetett velünk, most örökre távozik tőlünk.

Eszembe jutott első találkozásunk, midőn négy év előtt először láttuk egymást az iskola falai között, mikor mindnyájan annyi reménnyel néztünk az előttünk álló négy évre. Ki gondolta volna, hogy ez a négy év annyi fájó emléket fog hagyni maga után?

Reményteljesen kezdtünk a tanuláshoz, s a folytonos együttlét által mindinkább megszeretve egymást, boldogan telt el az első két év.

A harmadik azonban — mintha tudta volna, hogy mind nagyobb szeretet és ragaszkodást érzünk egymás iránt — megirigyelte boldogságunkat és ez egy év alatt három * szeretett barátnőmet ragadta el a halál!...

Vagy talán arra várt, hogy az eltelt évek alatt mindinkább megerősödve, több lelki erővel, de egyszersmind sokkal mélyebben érezve, viseljük a reánk mért veszteségeket?

Soha sem volt az elválás nekünk oly fájó, mint a midőn az év végén elbúcsúztunk egymástól.....

Az új iskolai év kezdetén csaknem mindnyájan együtt voltunk, nem is gondolva arra, hogy valami rendkívüli esemény vidámságunkat megzavarhatná.

De fájdalom, a máskor előttünk annyira kedves karácsonyi szünnapok most a félelem és rettegés napjaivá lőnek, mert osztályunk legjelesebbike, kit mi a szerénység és jóság példányképeül tekintettünk, súlyos beteg lett.

* Az 1864—5. tanévben három tanítvány halt el a III-ik osztályban.

Betegsége mind rosszabbra vált, de mi azért reméltük, hogy meg fog maradni az életnek, annak az életnek, a melynek ő még annyival tartozik!

Hisz ki gondolna mindjárt a legrosszabbra? De a mire még gondolni is borzasztó volt, bekövetkezett: szeretett barátnőnk meghalt!

Megszűnt dobogni az a nemes szív, a mely annyira tudott szeretni, meghalt az a lény, a kiben oly nemes szellem, annyi szerénység és jóság lakott, tanárainak kedvencze, osztálytársainak példányképe, nem is sejtve, hogy halálával mily végtelen ürt fog hagyni maga után.....

E merengésemből egyszerre tompa zaj ébresztett föl: koporsóját bocsátották a sírba; e perczben éreztem a legnagyobb fájdalmat, midőn örökre eltűnt szemeink elől, kit annyira szerettünk, s ki mindnyájunkat annyira szeretett!

De szelleme közöttünk marad: halála által is egy szegénynek könyei lesznek letörölve!

Érdemesnek találtam e kis dolgozatot a közlésre, mert annyi bensőséggel van írva, oly egyszerűen, hogy valóban megható. Látszik, hogy a szívből eredt és ment mindazon dagályosságtól és túlzástól, mit ebben az életkorban a fiatalok ily alkalomkor ritkán kerülnek el.

És a mi főtörekvésünk ép az, hogy növendékeink valódi belső értékkel bírjanak s annál szerényebbek, egyszerűbbek legyenek.

(Kolozsvár.) De Gerando Antonina.

II.

E folyóirat múlt évi deczemberi füzetében a női önképzőkörökről egy figyelemre méltó czikk jelent meg Subert Zsófia neve alatt. Az érdekes czikk röviden rámutat azon előnyökre, melyek egy jól szervezett női önképzőkör létesítése által a leánytanulókra háramlanak s buzdítólag szól az ily körök felállítása érdekében.

Nagyon örülök, hogy ezen kiváló gonddal szerkesztett s a nemzeti nőnevelés érdekében már eddigelé is oly nagy szolgálatot tevő folyóirat a női önképzőkörök eszméjét magáévá tette, s azok felállítását is oly tényezőnek tartja, mely által szépen fejlődésnek indúlt nőnevelésünket egy lépéssel tovább vinni reméli. Örülök pedig azért, mert a mit czikkíró csak mint óhajtást fejez ki, az a vezetésem alatt álló marmaros-szigeti állami felsőbb leányiskolában már megtestesült valóság.

Két éve annak ugyanis, hogy tanári karunk belátván azt, hogy főként itt az ország határszélein, a sokféle nemzetségtől lakott vidéken nem elég a leányokat csak annyi ösmerettel bocsátani ki az életbe, a mennyit ők az iskolában a szoros értelemben vett leczkeórákon magokévá tehetnek s belátván azt, hogy épen a serdülő korban lévő leányoknak van szükségük arra, hogy időkoronként összejöve, éber felügyelet alatt, lelkiösmeretes vezetés mellett, egymást buzdítva és lelkesítve, a már meglevő alapon tovább fejleszszék a szép, jó és nemes iránti érzelmeiket s gyarapítsák ösmereteiket: elhatározta, hogy az «Önmivelődési kört» létre hozza.

Elhatározására a magas miniszterium jóváhagyását megnyervén, az 1884—5. iskolai év elején az «Önmivelődési kör» megalakult.

Másfél évi működés eredményére hivatkozhatom tehát akkor, midőn konstatálom, hogy az önmivelődési kör felállítása szerencsés gondolat volt. Öröm hallani, midőn az összejövetelek alkalmával, a jelesebb költők műveit átgondoltan, átérezve szavalják a kör tagjai, öröm látni, mint igyekeznek a feladott, vagy önkéntesen választott tárgy felett gondolataikat szabatosan, tiszta magyarsággal, helyes logikai következtetéssel feldolgozni; öröm tapasztalni azon érdeklődést, melylyel a válogatott olvasmányok olvasása s azok tárgyi és eszthetikai fejtegetései iránt viseltetnek, vagy azon ügybuzgalmat, melyet a munkák és szavalatok bírálata körül kifejtenek.

Ha csak ennyi lenne is az eredmény, melyet az önmivelődési kör részint a még iskolába járó rendes, — részint a már az iskolából kilépett rendkívüli tagjainak nyujt, azt hiszem, hogy ez már magában véve is elég ajánlat lehet minél több ily körök felállítására. — Kétségtelen azonban, hogy a körök működéseinek üdvös hatása főként akkor fog meglátszani, a gondosan elkészített talajba hintett magvak akkor fognak gazdagon gyümölcsözni, ha majd a körnek tagjai mint önálló egyének női hivatásuknak megfelelőleg helyet foglalnak a társadalomban.

Igen, mert az a nő, kinek érzelmei, kedélye és képzelete gondosan ápoltatnak és öntudatosan fejlesztetnek, az a nő, kinél a szellemi erők helyes irányban, összhangzatosan műveltetnek és főként

az értelmi képzés a női sajátlagos természetnek megfelelően történik, az a nő az élet bármily körülményei között jobban meg fog helyén állani, női hivatását jobban be fogja tölteni, mint az, ki csakis a szorosan vett iskolai képzés után foglalja el azon magasztos állást, mely a társadalomban a nőnek osztályrészül jutott.

Ily irányban nevelni lévén feladata a női önképzőköröknek, szerény nézetem szerint egyetlen egy magasabb nőképzéssel foglalkozó iskolánál sem lenne szabad azoknak hiányozniok.

Abban a reményben, hogy lesznek e folyóirat t. olvasói között olyanok, kik körünk alapszabályait óhajtanák megösmerni, t. szerkesztő úr engedelmével közlöm azokat egész terjedelmökben.

I. *A kör neve.* Mármaros-szigeti m. kir. állami felsőbb leányiskolai önművelődési kör.

II. *Czélja.* A magyar irodalomban való minél szélesebb körű ismeretszerzés; a jelesebb magyar írók műveinek olvasása és tárgyalása által eszthetikai érzék fejlesztése s ápolása; az olvasottak alapjan önálló fogalmazványok készítése; a szavalatok által az előadási folyékonyság s szabatos kifejezések elsajátítása; az együtt társalgás által, a szívélyes egyetértés s testvériesség ápolása; általában mindazoknak lehető elsajátítása, mikre egy művelt magyar nőnek s leendő anyának szüksége van.

III. *Tagok.* A kör tagjai lehetnek *rendesek* és *rendkívüliek.*

Rendes tagjai lehetnek mindazon növendékek, kik kellő komolysággal s elkészültséggel birnak arra nézve, hogy a kör hivatását felfogva, annak előnyeit tanulói kötelességök elhanyagolása nélkül hasznukra tudják fordítani.

Rendkívüli tagjai lehetnek azon már az iskolából kilépett növendékek, kik az intézet iránti meleg érdeklődésöket az iskola falain kívül is fentartani s az iskolában szerzett ismereteiket az önképzés által tovább is fejleszteni óhajtják s arra magukat önviseletük által is érdemesítik s belépési szándékukat az intézet igazgatójánál az iskolai év kezdetén bejelentik.

Mindkét rendbeli tagok a tanári testület határozatával vétetnek fel.

IV. *Tagok jogai és kötelességei.* Minden rendes és rendkívüli tagnak joga van a tanári kar által megállapított időben, az iskola helyiségében e végre kijelölt helyen tartandó havi ülésekben részt venni; a tanári kar által olvasás végett összeállított s megszerzett könyveket s folyóiratokat használni; a szavalatokban részt venni, a netalán kitüzött pályázatokra versenyezni; szóval a kör által nyujtandó minden szellemi előnyben részesülni.

Kötelességei: az összejövetelek alkalmával magokat illedelmesen művelt nőkhöz illően viselni; az előírt szabályokhoz szigorúan ragaszkodni, az olvasás végett átvett könyveket vagy folyóiratokat tisztán, hibátlanúl beszolgáltatni s a netalán okozott károkat megtéríteni.

V. *Működési kör.* A kör működése, mely által kitüzött feladatát elérni akarja, három irányban oszlik meg. Alkalom nyujtatik ugyanis a tagoknak 1-ször önálló dolgozatok készítésére és megbírálására; 2-szor szavalatok tartására és megbírálására; 3-szor szép és hasznos könyvek és folyóiratok olvasására és értelmezésére.

A kör e végből havonkint egyszer ülést tart, melyben az írásbeli dolgozatok tárgyai kitüzetnek vagy egyesek által bejelentetnek; a beadott munkák felolvastatnak s megbíráltatnak; a szavalatra jelentkezők, vagy az arra előre kijelöltek szavalatokat tartanak s ezek felett észrevételek tétetnek; önálló dolgozatok vagy ezek hiányában az elnök által kijelölt művek olvastatnak, értelmeztetnek, fejtegettetnek.

Ülések csak az iskolai év folytán tartatnak. De a könyvek és folyóiratok használatát a tagok a nagy szünidő tartama alatt is igénybe vehetik.

VI. *A kör tisztviselői.* A kör tisztviselői: Elnök, könyvtárnok és jegyző.

Az elnök mindenkor az intézetben a magyar irodalmat tanító tanár lehet. Ő általa tüzetnek ki a készítendő dolgozatok thémái; az ő elnöklete alatt tartatnak a havi ülések, tartatnak meg a szavalatok, felolvasások és birálatok; szóval ő van hivatva a kör mindennemű szellemi működését vezetni. Ő ügyel fel közvetlenül a rendre; ő ellenőrzi a könyvtárnoknak kezelésére bocsátott könyvek s folyóiratok kezelését is.

A könyvtárnok a tagok közül a tagok által választatik. Ő kezeli az elnök által jegyzék mellett neki átadott könyveket és folyóiratokat s osztja ki hetenkint a tagoknak olvasás végett. Kötelessége az átvett és kiosztott könyvekről pontos naplót vezetni, a netalán tapasztalt visszaélésekről időnkint az elnöknek jelentést tenni.

A jegyző, ki szintén a tagok közül a tagok által választatik, vezeti az ülések jegyzőkönyveit; kezeli és gondozza a kör munkásságára vonatkozó iratokat és az évzáró ünnepélyen a kör működéséről jelentést tesz.

VII. *A kör jövedelme.* A kör az olvasnivalók egy részét a tanári könyvtárból is kaphatja ugyan, de minthogy az általában inkább komoly és szorosan tudományos könyveket és folyóiratokat tartalmaz, a tanári kar felhatalmazást kér a Nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter urtól, hogy egy önálló s külön kezelendő ifjúsági könyvtár létesíthetése czéljából, az évenkinti költségvetésben csekély összeget vehessen fel. Ezenkívül a kültagok által évenkint fizetendő 2 frt tagsági díj is ezen alapra fordítandó, úgy szintén az intézet növendékei által koronként rendezendő előadásokból befolyó jövedelem egy része.

VIII. *A kör főfelügyelete.* A kör a tanári testület főfelügyelete alatt áll. A kör elnöke az iskolai év végén tartandó zárülésben az évi értesítőben is közlendő részletes jelentést tesz a kör működéséről. Ha netalán oly esetek fordulnának elő, melyek beható intézkedést vagy esetleg a kör működésének a beszüntetését is vonnák magok után, a tanári testület időközben is érvényesítheti intézkedését.

(Marmaros-Sziget.) MARIKOVSZKY MENYHÉRT.

EMLÉKEZÉS MÁRIA DOROTHEÁRA,

JÓZSEF NÁDOR FENSÉGES NEJÉRE.

Hasonló nevű unokájának Mária Dorotheának nevét viseli egy nemrég alakult egyesület, mely nemes feladatául azt tűzte ki, hogy az elaggott nevelőnőknek menedékhelyet, pihenő hajlékot nyújtson.

Emez egyesület neve visszavezetett engemet a régen multba s mint egy nagy szellem jelent meg előttem a nagylelkű *Mária Dorothea*, József főherczeg nádor fenséges neje, kit én hatvan évvel ezelőtt sokszor láttam és bámultam mint valódi fönséges nagy asszonyt. Ellebegett előttem egész méltóságában s én mint varázslattal illetett gyönyörrel tekinték vissza a messze multba, s mint tündér tükörben újra látám a magasztos nőt.

Ezen fenséges asszonyról akarok némelyeket elmondani, remélve, hogy az nnokája nevét viselő egyesület tagjai szivesen olvasnak ama nőről s erényeiről, kinek vére buzog egyesületünk elnökének ereiben is.

1826—1831-ig sokszor időztem Alcsuthon, hol nővérem, *Karacs Mária* a helvét lelkésznek, *Környei Józsefnek* neje volt, s így gyakran lehetett alkalmam az egész nyáron át kint lakó nádori családot látni, és tetteiknek tanuja lehetni.

Én nem életíró szándékozom lenni, csupán egyes jelenetek rajzával óhajtom vázolni a fönséges nőt, úgy a mint családja körében élt és működött. Véleményem szerint bár mi kis vonásokban festem is őt, ő nagy alakká emelkedik.

Midőn sógorom első tisztelgését tette mint alcsuthi lelkész a fönséges családnál, a sokásos kérdések közt volt, hogy családos-e?

— Nős vagyok, fenséges herczeg, nőm Karacs Ferencz hazánk hires művészének leánya, Mária.

— Ismerem a derék férfit — volt a fenséges válasz. És hogy történt ezen házasság?

— A házasságot isten rendezi — felelé paposan sógorom, ki nagyon értett a főúri körben is mozogni. Kitünő, deli, szép és művelt férfi volt.

Már első tisztelgésekor megnyeré a fönséges párt és nem egyszer leereszkedő látogatásukkal tisztelék meg a lelkészi lakot.

A nádorné ő fensége mindig bőkezű volt a hozzáfolyamodókhoz, minek következménye az volt, hogy jámbor, nem jámbor betolakodott hozzá.

Az alcsuthi kastély hatvan év előtt (talán most is) teljesen magában állt, és semmiféle őrt nem tartott szükségesnek a fenséges család. E soraimat olvasónak talán hihetetlen is, de megtörtént, hogy egy napon egy becsületes würtembergi vándor iparoslegény egész ő fönségük háló-szobájáig behatolt. A szegény természetesen nem tudta, hogy magukkal a fönségesekkel van szemben s előadta alázatos szóbeli kérelmét.

A nádor ezt mégis megsokalva, ezután akép intézkedett, hogy Környey József lelkész legyen Dorothea főherczegnő megbizottja és pénztárosa; a mi úgy is lett azután. Mindig bizonyos összeget adtak át a lelkésznek s minden kéregetőt oda utasítottak. Környey rendes könyvet vezetett a jótéteményben részesülőkről, kilétükről, állapotukról, s a nekik adott összegről.

Midőn első számadását átnyujtá a fönséges nőnek, ez tiltakozott, s nem akart abba tekinteni, mondván:

«*Mit jobb kezed tesz, azt ne tudja bal kezed.*»

Ezen mondat alkalmazását épen nem helyeselte a főherczegnőnek épen nála Alcsuthon időző fejedelmi anyja; sógorom is sürgette, hogy legalább a pénz kezelése felett jelöljön ki egy ellenőrt, ki a neki kézbesített összeg miként történt felhasználását számon tartsa.

A főherczegi anya elmondta leányának, hogy épen a főranguaknak, kiket a rosszakarat sokszor hamis szinben vázol, nem kell titokban jótékonykodniok sat. Mária Dorothea szilárdan állt meggyő-

ződése mellett, és egész életében mentől titkosabban tett jót. De sógorom véleményét elfogadta mégis, személyesen átnézte számadásait és örömmel hallgatta ki a jótéteményeiben részesültek körülményeit, s boldog volt, ha hallhatta, hogy fényes fillére valódilag segíthetett a nyomoron.

Környey, az *alcsuthi helvét hitv. lelkész* és az *acsai kath. lelkész* vasárnapi vendégei voltak a herczegi asztalnak. Egy ilyen alkalomkor ebéd után kint ültek a kastély előtti magas téren. A kis *Sándor* főherczeg (rendkívül eleven fiú) addig ugrált szülői s a tisztelendők körül, hogy megsikamodván legurult a lépcsőzeten. Mind segélyére futottak, de az anya leggyorsabb volt s a vérző orrú fiut magához ölelve vivé a terem felé, miközben a kis legény tele torokból sikoltott. A nádor ekkor hirtelen így szólt hozzá katonásan:

«Állj meg!»

Sándor talpra ugrott, noha orra még egyre vérzett. A nádor mosolyogva kérdé a szepegőtől:

«Melyik ezred tulajdonosa vagy?»

Az anya patyolat zsebkendőjével törülé a gyermek könynyét, vérét.

A gyermek katonásan rendezkedve elmondá ezrede nevet.

Az anya ráborulva csókolá meg, s átadá a megjelent személyzetnek.

A nádor így szólt lelkész vendégeihez:

«A nő *legfenségesebb*, midőn gyermekét öleli.»

Ezen jelenetet sógorom beszéle el haza tértekor.

Mária Dorothea nemcsak gyermeke fájdalmában vett részt. Egyszer az aratók közt sétálván férjével s a lelkészszel, látá, hogy az arató leányoknak lábszáraik gyolcs rongyokkal vannak betekergetve. Sógoromnak azonnal utasítást adott, hogy a szegény leányoknak osztasson ki elég harisnyát, hogy rongy helyett az védje lábszáraikat a learatott szalmaszár sértései ellen.

Sógorom hiába közlé a főherczegnével, hogy azok a leányok majd a harisnyát vasárnap fogják viselni. A harisnyákat meg kellett vásárolni és a leányok, a mint én tudom — csakugyan vasárnap diszelegtek benne.

Végetlen ezen nagy lelkű nő nemes tetteinek sora; de ha többet nem mondanék is el, az említettekből is eléggé sejthető, hogy minő boldogan, és bőkezűleg venne ő most részt a szeretett unokája nevét viselő egyesület működésében, ha élne; pedig még élhetne, ha én élek, ki őt oly sokszor megbámultam s tettei előtt tisztelettel bókoltam . . .

A szilárd akaratú fönséges nő az akkori bécsi udvari szabályok ellenére is meg birta választani, hogy Sándor főherczeg mellett kisded korában *magyar és helvét vallású* ifju (Balog, a sárospataki főiskola neveltje) volt első nevelőül, társalgóul alkalmazva. Sőt a kis herczeg dadája is született magyar kisasszony volt, emlékem szerint *Körmöczy* nevű. Ezen két lelkes egyén teljesen magyarrá tette a főherczeget; a mint én tudom, egyedül magyarul tudott folyékonyan beszélni. Többször volt a lelkészi lakban Balog úrral s jó izűket futkározott a hosszú telken a lelkésznek vele egykorú fiával *Lajossal* (kinél ez időben lakom). Egyszer látá a papi udvarban, hogy a munkások aczél, koha, és taplóval gyujtottak pipára. Ez az élénk gyermeknek feltünt s azonnal sürgeté Balog urat, hogy vegye meg számára azon csuda valamit. A jó emberek örömmel ajánlák fel ingyen tűzszerszámjukat. A kis herczeg riadó kedvvel tanulá meg azonnal Balog úrtól és sógoromtól az aczéllal bánást és fenséges anyjának is bemutatá új tanulmányát. Ez történt 1830-ban, tehát midőn Sándor főherczeg öt éves volt.

Számos ilyen kedves kedvteléseinek voltam tanuja, de ez legyen elég annak feltüntetésére, hogy minő fesztelen nevelésben részesült dicső nádorunk és M. Dorothea ő fenségének fia. Ő teljesen otthon volt a falusi nép közt. Egyszer megszeretvén a dudáló juhász fiú művészetét, kieszközlé anyjánál, hogy a fiú a kastély kertjében a főherczegné előtt is bemutathassa hangszerét és művészetét.

Környey templomi szónoklatát sokszor meghallgatá a buzgó protestans nő, és vele sokszor értekezett vallásos ügyekről. A párbeszéd magyar és német nyelven folyt. A mit a főherczegnő meg nem értett magyarul, azt németül adta elő sógorom.

Sógorom egy nagy temetés alkalmával meghült, nagy beteg lett, s 1831. febr. havában Budapestre hozzánk, *Karacs Ferencz*

ősz-utczában levő házába jött gyógyulás végett. Bugáth Pál és Gebhart egyetemi tanárok orvosolták.

A főherczegnő egy napon egész családunk nagy meglepetésére személyesen jött megnézni betegünket orvosa (talán) Wirckner, és főudvarmesternője gr. *Thurnné* szül. *Bánffy* grófnő kiséretében. Anyámat, apámat magyarul köszönté s a beteget részvéttel vigasztalá. Gégesorvadás emészté szegény betegünket, ki pongyola öltözékben rövides pamlagon pihent; a pamlag székkel volt pótolva, mivel sógorom igen magas volt.

A nemes lelkű fenséges nő eltávozta után egy óra teltével Pest első butor gyárosától egy hosszú kényelmes bőrpamlagot hoztak sógorom számára, és egy ékes ágyellenzőt. A főherczegnő személyesen választá azt a raktárban, mely előtt kocsiját megállítá. (A raktár a régi német színház épületének azon részében volt, mely az akkori nagyhid-utczára nézett.)

A főherczegnő naponta kérdezősködött küldöttei ájtal Környey hogylétéről; *Wirckner* orvosa, Sándor f. h. első főnevelője (egy magos műveltségű olasz) és Balog jöttek e végett többször. Személyesen kiséretével márczius és április havában 15-ször volt nálunk; rendesen egy óráig társalgott apám, anyám és sógorommal, velem is, kinek jelenlétében kelle a beteg levesét bevinnem. Sőt egyszer megmagyaráztatá, hogy készítém a zöldlevest (Kräutersuppe), mivel, mint mondá, a szakács áltél készítettben a zöldség uszkál. «Megszűrtem», felelém. E közlésnek nagyon örült.

A hű és magas gondozás nem mentheté meg a deli negyvenegy éves férfi életét; elhunyt még ugyanazon évben május 1-én. Temetése nagyszerű volt annyiban, hogy Pesten épen helvét papi gyűlés lévén, számos lelkész vett részt a bús szertartásban. Ezenfelül a nádorné udvara egész személyzetét küldé lelkésze koporsójához, kik azt fáklyákkal kisérék és mi tán azelőtt soha nem történt, Buda és Pest városának minden kolostorából két tisztelendő küldött volt a kálvintéri helvét vallásfelekezet templomában tartott gyászbeszéden, melyet az öreg Báthori Gábor püspök végzett. A gyászbeszéd alapigéje volt: Hagyd el árváidat, én eltartom és a te özvegyeid is bennem vessék reménységüket. Nyomtatásban is megjelent.

A nagy lelkű nádor főherczegné, *Mária Dorothea* saját neve alatt állíttatott *sírkövet Környey József alcsuthi helvét hitv. lelkész számára* a pesti váczi uti temetőben. Tiz év előtt még láttam a sírkövet, a boldogultnak fiával Lajossal voltam sírjánál.

Egyszerű tollam csak egyszerűn tudta vázolni hazánk ezen nagylelkű asszonyát, ezen valódi fönséges nőt, ki mint *anya*, mint *nő*, mint *jóltevő* egyaránt fönséges volt. Legyen áldás az ő emlékezetén, s az unokája nevét viselő egyesület működésén!

(Békés.)

Karacs Teréz.

A FRANCZIA LEÁNYISKOLÁKRÓL.

(Első közlemény.)

«*Das weibliche Unterrichtswesen in Frankreich*». *Von Dr. J. Wychgram, Oberlehrer an der städtischen Mädchenschule zu Leipzig. (G. Reichardt. 1886.)* Ily című könyv kötötte le figyelmemet s megvallom, első gondolatom a kétkedésé, a bizalmatlanságé volt. Elfogadjam-e a német tanító kalauzolását franczia iskolákban; német iskolaférfiút válaszszak-e tolmácsul, hogy megismerkedjem a franczia hódításokkal a nőnevelés terén? Lehet-e német francziának igazságos bírája? Mert engem már sokszor jóízű mosolyra indított a német minden szépet és jót, minden erényt a maga számára lefoglaló hazafisága, a német könyvekben lépten-nyomon olvasható, deutsche Tüchtigkeit, deutsche Innigkeit, deutsche Gemüthlichkeit, echt deutsche Begeisterung, deutsche Humanität' stb. Düntzer, a német klasszikusok hires fejtegetője dehogy engedné meg, hogy Goethe Hermannjának e sorát: «Ein Wagen . . . von zwei Ochsen gezogen, den grössten und stärksten des Auslands» szó szerint vegyük s komolyan figyelmeztet bennünket, hogy bizony a Dorothea kocsija elé fogott ökrök ‚echt deutsch' ökrök voltak, csak hogy a Rajna balpartjáról valók. Még egy Goethétől megdícsért ökörpárt sem enged át a külföld dicsőségének.

De végre is győzött a tárgy érdekessége s a mint a könyvvel közelebbről megismerkedtem, kénytelen voltam a szerzőtől nem csak bocsánatot kérni irányában táplált kishitűségemért, de még őszinte köszönetet is mondtam neki az élvezetért, mit érdekes könyve nyújtott. Oly férfiú írta e munkát, kinek tolla fölül emelkedett a nemzeti elfogultságon; ki a francziában nem a németektől legyőzött népet tekinti, hanem egy nagy tehetségekben gazdag népfajt, melyet

politikai szerencsétlenség sújtott. S nyiltan kifejezi abbeli meggyőződését, hogy e szerencsétlenség Francziaországnak javára fog szolgálni, mert komolyabb törekvésekre serkenti; sőt már eddig is serkentette. Nem csekély mértékben fokozza a könyv értékét vonzó előadása is. E könyv olvasását igen-igen ajánlom t. olvasóimnak. Bár akadna mielőbb avatott toll, mely azt magyar nyelvre is átültetné.

E becses munka ismertetését akarom ez alkalommal megkisérteni.

Az első fejezetben szerző a franczia nőnevelés történeti áttekintését adja. Habár igen természetes, hogy minket első sorban a franczia leányiskolák mai állapota érdekel, még sem akarom a történeti részt sem egészen hallgatással mellőzni; mert a hol — mint e könyv említi — az 1380. évből egy tanítógyűlésen jelen volt tanítónők névsora maradt fön, ott bizonyára nem lesz érdektelen a középkori nevelés története sem.

Mint a többi keresztény országokban, úgy Francziaországban is az egyház volt a középkorban az ifjuság egyedüli oktatója, vezetője. A szellemi élet székhelyei a kolostorok voltak. A szerzetesek a nemesség fiait oktatták, az apáczák pedig a leányokat, de leginkább csak azokat, kik maguk is gyermekkoruk óta kolostori életre voltak szánva. Olvasás, irás, ének, némi kis grammatika, a Szentírás és az egyházatyák olvasása — e körül forgott az egész oktatás. Minden tudásnak a kulcsa a latin nyelv volt s a tanult nők épen oly jártasak voltak benne, mint a férfiak. Az oktatásnak különben nem volt társadalmi czélja; csak arra szolgált, hogy az apáczákat megóvja a semmittevés veszedelmes következményeitől.

Nemzetiségi szempontból fontosnak mondható a 13. században lábrakapott szokás, hogy előkelőbb családok házitanítót tartottak; ez által a nevelés színhelye változott, mert a kolostor helyett sok család otthon neveltette gyermekeit s igy a leányoknak is jobb oktatás jutott. E házi nevelés már nem szolgálta kizárólagosan az egyház érdekeit s ebben rejlik nagy nemzeti hatása, mert ennek a körülménynek tudható be, hogy a 14. században már a franczia nyelv s irodalom volt a női oktatás középpontja s az is maradt annál inkább, mert a következő századokban a franczia irodalom fölvirág-

zásával a franczia nyelv fontossága és értéke is folyton emelkedett. Ne higyjük azonban, hogy a kolostori nevelés ez által nagyon háttérbe szorúlt; a leányok nagyobb része ezentúl is apáczáknál nyerte kiképzését; de ha ezeknél a szellem egészben véve nem is változott, a kor haladása s egyes kiváló alakok józan szava még sem maradt minden hatás nélkül.

Különösen a reformácziótól mondható, hogy a tanító rendeket sokkal nagyobb buzgóságra serkentette. A 16. század második felében s a 17. elején, új rendek is keletkeztek: az Orsolya-szüzek, a sz. Keresztről czímzett apáczák s a most legjobban elterjedt Irgalmas nénék. E rendek mind sűrűbben kapják előljáróiktól az utasítást, hogy a nép gyermekeiről ne feledkezzenek meg; az alsóbb néposztály gyermekeit szabadítsák ki a tudatlanság sötétségéből; nem csak a fiúkat, hanem a szegény leányokat is kell nevelni; nekik még nagyobb szükségük van nevelésre, mert gyengébbek; a jó nevelés folytonos alamizsna stb. Paulai sz. Vincze, az irgalmas nénék rendjének alapítója, részletes utasítást dolgozott ki számukra a tanítónő kötelességeiről, a nevelésben követendő irányelvekről; megmagyarázza nekik, mily fontos a gyermekek jó nevelése államra és családra egyaránt; lelkükre köti, tanítsák a gyermekeket a szükséges ismeretek elemeire, hogy tudjanak írni, olvasni, számolni; oktassák őket kézimunkára; gyakorolják őket gondolataiknak egyszerű, de szabatos kifejezésére írásban és szóval.

Ha e tanító rendek nem is gyujtottak valami nagy világosságot a nép közt, azért nem kell egyedül az ő hiányos képzettségüket okozni, hanem az országnak a sok háború miatt mindinkább elszegényedő állapotát, mely sokszor megvonta tőlük a szükséges anyagi támogatást.

Azt hiszem, bátran mellőzhetem e kort egészen a nagy forradalomig. A nőnevelés nagyobbrészt kolostorokban ment végbe s ezeknek nevelési rendszerét, oktatási módszerüket úgyis ismeri mindenki, a kit a tanítás története érdekel. De lehetetlen volna említést nem tennem e korban szereplő három nevezetességről, ezek: Port-Royal, Fénélon és Maintenon asszony.

A port-royali intézet, mely különösen a 17. században virág-

zott, legkövetkezetesebben alkalmazta az akkori nevelés elveit, s azért úgy tekinthetjük, mint annak az ideálnak a megtestesítését, a mit akkor Francziaországban jó nevelésnek tartottak. Hire ez intézetnek oly nagy volt, hogy Boileau azt ajánlja a házasulandó férfiaknak, ha feleséget választanak, arra is legyenek tekintettel, Port-Royalban neveltetett-e? Kövessük Jacqueline Pascal-nak leírását az intézet belső életéről.

A gyermekeket rendesen 4 éves korukban adták be s ott maradtak 16 éves korukig. A növendékek már négy órakor fölkeltek, a kisebbeknek az alvás ötig volt megengedve. Az öltözködésnek gyorsan kellett történnie, hogy hozzászokjanak a test diszítésére kevés gondot fordítani. A nagyobbak öltöztetik a kisebbeket s megvetik ezeknek ágyát is. Következik imádság és munka: varrás, kötés, szent könyvek olvasása. Munka közben a legnagyobb csend uralkodik s ez lényeges vonása e kolostor nevelésének. Csakis a szünetekben, mialatt a legkisebbek játszanak, szabad a nagyobbaknak beszélgetni; de akkor is szeliden, szerényen, s annélkül, hogy egymást félbeszakítanák, mert ez rendkívüli neveletlenség. Egy további lényeges vonása a port-royali intézetnek, hogy a vallásos gyakorlatokból csak olyanokat tettek a növendékekre kötelezőknek, a melyeknek értelmét, jelentését már föl birták fogni. Ügyeltek rá, hogy a gyermekek gépiesen ne végezzék az imádságot, hogy a vallás közönyös ne legyen előttük, a mi könnyen megtörténnék, ha csak üres formaságokat végeznének. Föltünő még Port-Royalban a rendkívüli komolyság; ez czélzatos volt ebben az intézetben s egyik fontos elvét képezte a nevelési rendszernek. A nagy komolysággal azt akarták elérni, hogy a gyermekek tiszteletet érezzenek a vallás iránt, embertársaik iránt s a mire nagy súlyt fektettek, saját maguk iránt is. Ez volt úgyszólván a nevelésnek alapköve. A tanítónő barátságosan ugyan, de kimért komolysággal érintkezik tanítványaival, hogy alkalmat se adjon bizalmaskodásra. A methodikai elvek, melyeket a különböző korú gyermekek nevelésében követtek, meglepő megfigyelő tehetségről tesznek bizonyságot, s jobbat, mondja Wychgram, aligha írtak valaha, még Fénélon sem, a nőnevelésről. Csakis a büntetésekben tapasztalni túlságos, pedagógiaellenes szigorúságot.

A mi a tanulást, pozitiv ismeretek szerzését illeti, bizony igen keveset tanultak Port-Royalban; írni, olvasni, számolni s ezzel az egész tanterv ki van merítve. De ezt a keveset bőven pótolta a módszer, mely páratlan a maga nemében; úgy tudták vezetni az olvasást, hogy a gyermek folytonos gondolkodásra volt kényszerítve; kérdeznie kellett, ha valamit nem értett s a tanítónő úgy irányozta a beszélgetést, hogy a gyermeket szépen rávezette a feleletre. Önálló gondolkodásra szoktatni, ez volt Port-Royal tanítási elve.

Nagyon természetes, hogy ilyen nevelés sikere egészen attól a szellemtől függött, melyet az intézet vezetője meghonosított. Egy Jacqueline Pascalnak kiváló pedagógiai tapintata, értelmessége nélkül e módszer nem csak hogy nem termi meg a várt gyümölcsöt, hanem jelentékeny kárával jár a tanuló ifjuságnak. A tananyagnak ily nagy mértékű korlátozása, melyet Port-Royalban a kitünő módszer pótolt, a többi kolostorokban, a hol nem uralkodott oly emelkedett szellem, mély nevelői bölcseség, épen nem mutatkozott üdvösnek. Ők csak azt a keveset tanították, a mi Port-Royal számára volt előírva, de nem tanították oly pedagógiai művészettel, hanem gépiesen. A nevelésben is igen sok hibát követtek el. Ez okozta rohamos hanyatlásukat s e hanyatlás indított két nagy szellemet üdvös tevékenységre: Fénélont és Maintenon asszonyt.

Kedvező véletlennek mondható, hogy a párisi érsek a fiatal Fénélont bizta meg a Nouvelles catholiques (katholikus vallásra tért kálvinista nők) tanításával. Fénélon egész odaadással élt új hivatalának s itt bő alkalmat nyert a leányok szellemi sajátságát megfigyelni. Tapasztalatait «*De l'éducation des filles*» című művében írja le, mely 1687-ben jelent meg először. (Tulajdonképen útmutatásnak készült Beauvilliers herczegnő részére, ki nyolcz leánya nevelésében Fénélontól kért tanácsot.) E műben Fénélon kevesli a gondot, melyet nemzete a nőnevelésre fordít és szemére veti, hogy nem méltatja eléggé a messzeható befolyást, melyet a nő a nemzet erkölcseire gyakorol.

Az ember az első kitörülhetetlen benyomásokat, egész életére döntőket, édes anyjától nyeri. Nem csekélyebb a befolyás, melyet a hitves férjére gyakorol. Vajmi sok esetben függ a férfi lelki állapota,

melyből jó vagy rossz tettei származnak, a nőtől, kihez a sors fűzte. A nőnevelésnek legnagyobb ellensége az a balhit, hogy, mivel a nő nem vesz közvetetlenül részt az állam működésében, mivel nem tölt be hivatalt, azért tőle nem is kell ifjú korában oly komoly, rendszeres munkát követelnünk, mely nélkül a férfi nem tudná később hivatását betölteni. De ez a vélemény tökéletesen félreismeri az ifjúkorbeli munkának fontosságát. Nem a szerzett ismeretek mennyisége határozza meg e munka értékét, hanem maga a munka, a fáradság, melylyel az ismeretet megszereztük. Felejtse bár el a gyermek mindazt, a mit az egyes tudományágakból tanult; de ha helyes módon, gondolkodó tehetsége fejlesztésével tanulta, sem idő, sem fáradság nem veszett kárba. Fontosnak tartja a pozitiv ismereteket is, de neki a módszer a fő s a korabeli leányoktatást leginkább avval vádolja, hogy ezt a fontos elvet mellőzi.

A mi magát az oktatást illeti, azaz a tanítás anyagát, az írás és olvasás elemei után Fénélon szerint legfontosabb a vallásoktatás. Vallásra a nőnek még nagyobb szüksége van, mint a férfinak. Azonban dogmatikus kérdések tárgyalásától óva int. A nő hivatása békét terjeszteni; az ellentéteket, melyek az élet harmóniáját zavarják, kiegyenlíteni. Türelmetlen gyűlölet más felekezetűekkel szemben visszatetsző a nőben. A vallásoktatás föladata kimutatni, hogy más vallásúak meggyőződése félreértésből származik s korántsem gyűlöletes szándékból. Az igazi vallásosság türelmes más hitüekkel szemben. Igen szükségesnek mondja a Szentírás olvasását; erre óhajtja leányoknál az egész vallásoktatást alapítani. Különösen azokat a bibliai történeteket ajánlja olvasásra, a melyekben erkölcsi és vallási igazságok vannak példa által föltüntetve. Az ifjú szellemre csak az hat meggyőző erővel, a mi történik. A bibliai elbeszéléseket szemléltető képek, aczélmetszetek és jó festmények is hathatósan támogatják a gyermekek fantáziáját.

Külön fejezetekben tárgyalja Fénélon az elveket, melyek alapján a női nem sajátságos hibáit csírájukban meg lehet semmisíteni. Szerinte a nők a beszéd folyékonyságát és a fantázia élénkségét szellemességnek hajlandók tartani; nem válogatnak gondolataikban, nem követnek logikai rendet, ha magyaráznak; beszédjükben szenvedé-

lyesek s a szenvedély bőbeszédű. Tehát ha azt akarjuk, hogy a nő szabatosan tudjon beszélni, kényszerítsük következtetve, logikailag gondolkodni, gondolataiban válogatni, gondolatait röviden, szabatosan előadni s azután — hallgatni.

Finom pszichológiával fejtegeti az okokat, melyeknél fogva a nő hajlandó tettetésre és hazugságra; miért felszínes; miért ítél könnyen a látszat után; miért szereti a piperét sat. Ennek az utóbbi bajnak úgy lehet ellene dolgozni, ha figyelmeztetjük a leányokat, hogy az öltözködésben legyen czélszerűség a szépség alapja, s a mi a czélszerűség ellen vét, az átlépi a szépségnek is határait; de az egyszerű egyúttal czélszerű is. Hogyan lehet a czélszerűt és egyszerűt az eszthetikai széppel összeegyeztetni, arra az ókori szobrok tanítanak meg bennünket.

Az utolsó, igen tartalmas szakaszok azzal a kérdéssel foglalkoznak, minő ismeretekre van a nőnek az életben szüksége és hogyan szerezze meg ezeket az ismereteket. Igen természetes, hogy a művelt nő társadalmi állásához képest különböző mértékkel szabjuk követeléseinket. Mindamellett lehet eme szükséges ismereteknek minimumját meghatározni. Legelső követelés: a nő tudja gondolatait anyanyelvén szabatosan szóval és írásban kifejezni. A számoláshoz értsen annyit, hogy a háztartás, esetleg egy falusi gazdálkodás számadásait vezetni tudja. A leggyakrabban előforduló jogi ismeretekben se legyen idegen; tudnia kell például mi egy szerződés sat.; sokszor kíván tőle is az élet ilyen ismereteket. Olvasásra Fénélon vallásos könyvek mellett leginkább történelmi műveket ajánl. A történelem külön tantárgyként is előfordulhat, de csakis a rómaiak, görögök és francziák története; a többi népek ismeretét magánolvasásra bízza.

Idegen nyelvek tanulását nem ajánlja; szokás most — úgy mond — spanyolul és olaszul tanulni, de — kérdi — mi czélra? Legfölebb azok veszik hasznát, a kik mint fejedelmi kisérők jutnak azokba az országokba; de a többségre semmi haszonnal nem jár, csak utat nyit kétes értékű könyvekhez. Legfölebb a latin nyelvet ajánlja, nemcsak a nagy kincsért, mely a latin irodalomban rejlik, hanem vallásos szempontból is; minthogy a latin az egyház nyelve, a nő vallásos érzelmeit bizonyosan fokozza, ha érti, mit mond a pap

az oltárnál. Több idegen nyelv ismeretét már csak azért sem óhajtja Fénélon, mert attól tart, hogy a leányt hiúvá teszi s érdeklődését sokfelé elforgácsolja.

Megbecsülhetetlen nagy jelentőségű a nő lelki életére a művészet. A költői termékek kiragadják a lelket a mindennapiságból és sejtetik vele az örökké szépnek törvényeit; a költészet igen közel áll a valláshoz. A művészetek közül Fénélon igen ajánlja a nőknek a zenét, mert maguk is gyakorolhatván azt, hasznos és kellemes foglalkozást nyújt nekik. De a festészetet még többre becsüli, mert legalkalmasabb eszköz a formaérzék művelésére, azonkívül a kézimunkában is lehet hasznát venni.

Csak a főbbeket emeltem ki Fénélon elveiből; de örökbecsű műve még folyton új kiadásokban jelenik meg s a ki érdeklődik a tárgy iránt, sokat tanulhat a pedagógiának e remekéből, mely Francziaország tanügyi viszonyaira mélyreható befolyást gyakorolt. Az ő eszméitől van áthatva nemcsak az akkori irodalom, de a következő évszázadoké is. Az ő szellemével találkozunk Maintenon asszony nagyszabású st.-cyri intézetének szervezetében, melyet lehetetlen említés nélkül hagynom.

O. Gréard, a párisi akadémia tagja, egy a mult évben megjelent értekezésében (Mdme de Maintenon. Extraits de ses lettres, avis etc. sur l'Education, précédés d'une introduction par O. Gréard, Membre de l'Institut. Paris, Hachette, 1885) behatóan foglalkozik e nagy szellemű nővel és alkotásával.

Jámbor Anna.

IRODALOM.

GYAKORLATI SZÁMTAN polgári és felső leányiskolák számára; írta *Gótsch József*, polgári leányiskolai tanár. I. rész. Kecskemét 1885.

Egy új tankönyvv megjelenése eléggé meg van okolva azzal, ha vagy egyáltalán nincsenek olynemű könyveink, vagy a meglevők akár tárgyismeret, akár nyelvezet, akár a módszer szempontjából fogyatékosak. Mivel polg. leányiskolák kizárólagos használatára írt számtani tankönyveink — Vajdafyét kivéve — nincsenek s mivel a nő hatáskörét ez nem veszi kellően tekintetbe, várakozással nézek minden ujabb kísérlet elé, mely a mondott hiányokat pótolni volna hivatva. Nevezett könyv szerzőjét is e szükség érzete indíthatta munkája megírására; hogy azonban mennyire sikerült megközelítenie czélját, arra nézve a következőkben foglalom össze könyvére tett megjegyzéseimet.

Methodikai szempontból egészen fölösleges könyvének bevezetése, melyben a mennyiség fogalmát adja, mert ilyen elvont dolgokkal kezdeni a tanítást hibás eljárás; emellett nehézkes is, a mennyiben a mérésből származtatja le a mennyiség fogalmát, mely eljárás a gyermek értelmi körét meghaladja és végre nagyon fölületes is, a mennyiben a közönséges és tizedes tört származását csak úgy odavetve, egy pár szóval mondja meg, minden magyarázatot mellőzve; sőt ki is írja ezen mennyiségeket, mielőtt a tizedes-pontról, a számlálóról, nevezőről szólt volna.

A bevezetés után következik a tizes számrendszer tárgyalása, mely egyebek mellett alaki hiányokban és fölösleges megjegyzésekben bővelkedik. Például: «A tizedes-pont a tizedes számnak leglényegesebb jegye.» Ugyan melyek a kevésbbé lényegesek?

A métermértékek (értsd összes mértékrendszerünket) ismertetésénél a terület- és testmértékek egészen ki vannak hagyva s nyomukat az egész könyvben hiában keressük. Vagy a nőnek nem szükséges tudni, hogy mekkora egy *hektár*, egy *ár*; hogyan mérik meg egy telek, egy kert, egy szántóföld nagyságát? Nem szükséges tudni, hogy mennyi 1 köbméter, melylyel a fát mérik? A példatárban ügyesen ki vannak ugyan kerülve e veszedelmes pontok; nem találunk a példák közt egyetlenegyet sem, mely-

ben e mértékek alkalmazva volnának. Az értékátszámolások is két példával teljesen ki vannak merítve.

Az összeadás és kivonás ismertetése eléggé sikerült — az eljárást illetőleg, annál kevésbbé mondható ez a szorzásról és osztásról. A szorzásra fölvett első példában fölcseréli a szorzót a szorzandóval, holott szóbeli megfejtése, a szerző által úgynevezett «általános felelet» megmondja az eljárás mikéntjét. A szorzó a fölvett példában három jegyű szám. Hol itt a fokozat?

Az osztást csupán mint ismételt kivonást tünteti föl, holott az az osztásnak csak ritkábban előforduló különös esete; a részekre való osztásról, azaz, midőn az osztandót szorzatnak tekintjük, melynek egyik tényezőjét keressük — szó sincs.

A közönséges törtek fogalmának meghatározása nagyon nehézkes; ezt szintén a mérésből származtatja le, holott sokkal érthetőbben vonathatjuk le úgy, hogy bizonyos nevű és mennyiségű egészeket meghatározott számú részekre osztunk. A törtek szorzásánál megkülönböztet ugyan két esetet, de szabályt csak a kevésbbé nehezen érthető esetnél vonat le. Az osztásnál a szabályt nem emeli ki, hanem egy-egy példa értelmezéseként adja.

A második évfolyamra esik az arányok megismertetése. Ez a rész általában véve igen mechanikus, amennyiben magát az arányosság fogalmát nem tünteti föl. Itt már helye volna a szerző által annyira pártolt mérő osztásnak kiindulási pontul, hogy a gyermek a megnevezett mennyiséget hasonlíthassa össze. Megkülönböztet egyszerű s összetett arányt; ez utóbbira nézve magyarázatul elégnek tartja, hogyha az arányok összetartoznak, az arány összetett, de hogy mikor tartoznak össze az arányok, az nem derül ki sehol. Az aránylat bővítésével s egyszerűsítésével való olyan hosszas foglalkozás teljesen fölösleges, amint azt szerző is bevallja ugyan, de mégis kiválóan kultiválja. — A hármas föladatokat kizárólagosan arány által oldatja meg, bár a következtetési módszernek fontosságát kénytelen maga is bevallani. A természetes észjárásnak sokkal megfelelőbb a következtetés s mire való az embert kiforgatni esze járásából? Az arányok által való számoltatás a tanítónak kényelemszeretetére vall.

Az arányokra következik a kamatszámolás. Ennél is az arányszámolást alkalmazza, a hol meg már épen nincs helyén. E számításmódból vonatja le a képletet, mely szerint az évekre eső kamatot számíttatja ki, mi nagyon szellemölő eljárás. Hogy a napokra eső kamat kiszámolásának mikéntje még silányabb, kitünik a szerző meghatározásából: «A napi kamatot megtaláljuk, ha a tőke-összeget megszorozzuk a napok számával és ezen szorozmányt elosztjuk a kamatkulcscsal; vagy rövidebben: a kamatszámot elosztjuk a kamatkulcscsal.» Sok rossz meghatározást hallot-

tam már, de ehhez foghatót még nem. Mihelyt e czifra, tartalomnélküli szavakat s összefüggésüket elfeledi a gyermek, nem lesz képes a legegyszerűbb föladatot is megoldani, holott, ha a gondolkozás rendes menetéhez alkalmazott módon, az egyévi kamatból számíttatjuk ki az egynapra, azután a kérdett napokra eső kamatot, mindig föl fogja oldhatni a föladatot.

Ennyit a tartalomról. — Nyelvezet tekintetében, különösen az elméleti résznek, nincs úgyszólván egy mondata sem, melyhez szó ne férne; a szabályok fogalmazását fölületesség, a szavak megválasztását gondatlanság jellemzi. Tankönyvben a szabatosság elengedhetlen s ebben szabatosságról szó sem lehet. Emiatt nem ritkák benne a vastag hibák, péld. «összetett szám, mely bármely (!) szám által (miért nem számmal) maradék nélkül eloszthatő.» Kár, hogy példát nem hoz föl rá, hogy látnánk egy ilyen számot! Egyáltalában érthetetlen, nehézkes a nyelvezet, erre akár az egész könyvet idézhetném. Mutatóul csak annyit: 19. lap. «Az összeadást mindenkor az összeadandó számokban előforduló legalacsonyabb helyértékkel kezdjük meg.» A 49. lapon a közös többes meghatározására következőket mondja: «Minden szám szétbontatik törzstényezőire. Miután pedig az osztandó — fogalmánál fogva — mindazon számok tényezőit magában foglalja, melyek benne maradék nélkül foglaltatnak, az egyes számok törzstényezőiből minden tényezőt annyiszor, ahányszor legtöbbször előfordul, a leendő legkisebb közös osztandó törzstényezőjeként veszszük és ezen törzstényezők szorozmánya lesz a keresett legkisebb közös osztandó!» Tessék ezt egy 10—11 éves gyermekkel megértetni!

A magyarság ellen is gyakran vét; péld. «elfogyott 7 süveg czukor a következő súlyokkal», «hosszaság», «mibe jön», «mit ér», «elmér» ennyi ennyi Hl. bort — hibásak.

A fölvett példák eléggé változatosak ugyan a szereplő mennyiségek neveit tekintve, hanem megfejtési módjukra nézve annál kevésbbé. Főhibájuk, hogy mereven vannak csoportosítva s hogy nem veszik tekintetbe a nő hivatását, mert, hogy némelyikben az összeadandó, kivonandó, szorzandó vagy osztandó mennyiségeknek liszt, zsir, vagy szappan a neve, az még nem teszi a példát gyakorlativá.

Nincs helyén az sem, hogy a tanítónak szánt módszertani utasításokat, eljárása igazolásait a tankönyv szövegébe vette föl.

E fölsorolt hibák mellett vannak e könyvnek kedvezőbb oldalai is; például helyesnek tartom, hogy a nevezett, elvont és tizedes számokkal való műveleteket párhuzamban tárgyalja, hogy példái általában véve eléggé gyakorlatias irányúak, hogy helyes érzékkel fogja föl a tanterv követelményeit.

Mérlegelve azonban a hibákat és jó tulajdonokat; az előbbiek nagy túlsúlyt mutatnak az utóbbiakkal szemben s azért különösen az elhanya-

golt, nem szabatos nyelvezet, a szabályok fölületes fogalmazása miatt nem ajánlhatom használatra tanítótársaimnak; hogy használhatóvá váljék, az elméleti részt több gonddal, több tanítói tapintattal, jobb magyarsággal, szabatosabb nyelvezettel írt egészen új átdolgozással kellene helyettesíteni, a meglevő példákat pedig a nő hivatásának megfelelőbb példákkal kibővíteni. Jelen alakjában a példákra tett megjegyzéseknél fölsorolt hibák s még inkább hiányok tekintetbe vételével csupán mint példatár alkalmazható.

Thuránszky Irén.

Egy kis reflexió.

Komáromy Lajos úr a «Nemzeti Nőnevelés» ez évi II. füzetében *Orbók Mór* »Pædagogiai Plutarch»-ját bírálva, két olyan megjegyzést tesz, mely egyenesen csekélységemet, mint a *Szilágyi István* életrajzának megíróját illeti. Mivel K. úrnak érintett megjegyzéseit sem korrekteknek, sem igazságosaknak nem tartom, t. szerkesztő úr szíves engedelmével bátor leszek rájuk észrevételeimet megtenni. A 86. lapon ezt mondja K. úr: «Megjegyezzük még itt azt is, hogy Szilágyi István életrajzának ilynemű tárgyalása, mint itt a 2. füzetben találjuk, inkább irodalomtörténetbe való, mint pedagógusok életrajzgyűjteményébe.» Az életrajz csak akkor jó, ha az hű; ép úgy, mint akár a fotografia. Nem lehet jó az az életrajz, mely az illetőt csak egy bizonyos szempontból rajzolja. Az ilyen életrajz csak fél sikerű kísérlet. Ha a személyt, kit leírunk, nem méltatjuk minden kiemelhető oldaláról: karczolatot írunk róla csak, s nem életrajzot. Természetes következmény tehát, hogy az életrajzban azon tulajdonoknak kell kidomborodni legjobban, mik személyünket (? Szerk.) leginkább jellemzik és nem szabad soha egyoldalúan tekinteni azt a czélt, a melyért az életrajz iratik. Hogy *Szilágyi István*nak általam megírt életrajza inkább való irodalomtörténetbe, mint pedagógusok életrajzgyűjteményébe, ez a *Szilágyi* érdeme s nem az én bűnöm, sem nem az *Orbóké*, ki azt vállalatába közölte. Ez csak azt bizonyítja, hogy Szilágyinak legkimagaslóbb érdemei nyelvünk s irodalmunk fejlesztése körül vannak. De mert Szilágyi egyike legérdemesebb s legkiválóbb pedagógusainknak is: azért méltó helyen van a Plutarchban is. Nekem, — ki e kiváló férfiut nemcsak műveiből ismerem, de szerencsés lévén vele éveken át érintkezni, ismerem e nagy embert minden izében, — az a meggyőződésem, hogy megírhatná K. úr *Szilágyi* életrajzát fülbemászóbb stilusban s tetszetősb formában, de hívebben nem. Sajnálom tehát, hogy a jó életrajz kellékeit illetőleg K. úrral nem lehetek egy nézeten.

A másik megjegyzése K. úrnak, melyre reflektálni óhajtok, komolyabb természetű. Ezt mondja u. i. K. úr: «Végre még a stilusra és a nyelvre

is van észrevételünk. Olvasva e füzeteket, nem egyszer jutott eszünkbe az a nevezetes mondás: «Nyelv, stilus, mintha irodalmunk vaskorát élnők. A bombaszt és pongyolaság, a homály és idegenszerűség sűrűn követik egymást e lapokon.» És ezen állítása igazolására egy pár szemelvényt közöl K. úr. Ezen szemelvények közől egy — «Tehetsége *által* már kora ifjuságában tünt ki» — engem illet, miután ezt a kifogásolt mondatot én írtam a Szilágyi életrajzában. Nem vagyok nyelvész, de azzal dicsekedhetem, hogy anyanyelvemet jól beszélem. Ennek daczára sem birom belátni, hogy mi lehet ezen inkriminált mondatban oly borzasztó, nyelvünk «vaskorszakára» emlékeztető botlás, mi miatt szegény mondatom a pelengérre való állítást megérdemelné. A ritkításokból azt kell következtetnem, hogy K. úr azt kifogásolja, hogyan lehet valami *által kitünni*. Jól tudom én, hogy többször lehet valami*ben*, vagy valami *miatt* kitünni, de tagadom, hogy valami *altal* is ne lehessen. Mert hiszen az *által* okviszonyt kifejező névutó, mely az eszközt jelöli; a tehetség pedig lehet ugyan *ok* a mi *miatt*, de lehet eszköz is, a mi *által* tünik ki valaki. Sőt azt hiszem, gyakoribb az utóbbi eset. Lehet, hogy talán nem állítja K. úr a podiumra szegény mondatomat, ha segítő raggal élek a névutó helyett, de nem magyartalanság az *által* névutót használni *val vel* helyett, sőt néha egyenesen magyarosabb. Igy sokkal magyarosabb: Vitézsége által tünt ki, mint: Vitézség*ével* tünt ki. Kifogásolt mondatomnál még a logika is azt kívánta, hogy úgy fejezzem ki azt, a mint tettem, mert hiszen a tehetség rendesen eszköze a kitünésnek, *az okot* — például az elért sikereket — ez az eszköz juttatja érvényre. Tehát nem csak tehetség*gel*, de tehetség *által* is lehet kitünni és ritkábban tehetség *miatt*. Mondatocskám tehát épen nem pellengére való.

Ezeket óhajtottam K. úr kritikájával szemben megjegyezni.

(Beszterczebánya.) Dr. Gerevich Emil.

Válasz a reflexióra.

Hogy nem adtam okot a föntebbi felszólalásra, a milyenekre folyóiratunknak úgyis kevés tere van s a milyenek provokálásától tervszerűen ovakodunk: látható abból, hogy a «P. Plutarch»-ról nem légből kapott frázisokkal szóltam, hanem mondtam róla tényekre alapított s az ügy érdekében való, tehát teljesen objektiv alapon nyugvó s teljesen jóakaró véleményt. Ez utóbbit bizonyítja az is, hogy a megrótt hibák felsorolásánál az illető írók nevét, csupa tapintatból, elhallgattam. A reflexió írója azonban kilép a névtelenség hátteréből s a szemelyvénykép felhozott hibák egyikét magáénak kihirdetvén, apologiát ír mellette, melyben kissé engem is megleczkéztet. Ellenvetéseit, ha alaposak volnának, köszönettel

venném; de minthogy nem látom olyanoknak, meg kell tennem rájok, bár a lehető legrövidebben, észrevételeimet.

1. *A jó életrajz kellékei.* Nem állítottam, hogy a jó életrajzban nem kell fölemlíteni az illető személy minden oldalú működését. De mégis ha *A.* kitünt, mint író és tanár s életrajzát pedagógusok életrajzgyűjteménye számára írjuk: kétségkívül úgy kell eljárnunk, hogy bár írói érdemeit is fölemlítjuk, de különösen tanári működését részletezzük s rajzoljuk behatóbban. Ilyenformán az életrajz teljes is lesz és meg is fog felelni az írómüvészet szabályainak. Azt hiszem, hogy a reflexió írója most már *korrektnek* fogja találni erre vonatkozó megjegyzésemet.

2. *A nyelv «vaskoráról»* való mondásomat a megjelent két füzet összes nyelvbotlásaira alapítottam; s a reflexió írója méltatlannak tartja, hogy én az ő egy mondatából ilyet következtetek! Ez olyanféle, mintha azon állításomra, hogy az 50 az egységnek ötvenszer való egymáshoz adásából keletkezik, azt vetné valaki ellenem: hogyan mondhatom én azt, hogy az egy annyi, mint 50. — Melyik részen van itt az *igazság*?

3. Az *által* névutónak helyes használatát «tagadom» vagy «állítom»-féle kifejezésekkel nem dönthetjük el. Nyelvtörténeti és tájszólási alapos kutatások eredményével kellene itt előállni. Különben én az illető mondatban az *által*-t azért húztam alá, mert jobbnak tartom helyette a *vel*-t; s e véleményemet nem csupán nyelvérzékemre, hanem felállított szabályra is alapítom. «Az *által* névutó nem szoros értelemben vett eszközt fejez ki, hanem csak mintegy közbenjárót, közreműködőt, segítőt, péld. Mások *által* jutott hivatalához. Te *általad* ismerkedtem meg ezzel az emberrel.» (Szinnyei, Rendszeres magyar nyelvtan.)

4. Az inkriminált mondatban nem az «*által*» volt a főhiba, melyet irója védelmez. Ezt úgy látszik, nem vette észre, mert reflexiójának végén is hibás szórenddel mondja: «nem csak tehetséggel, de (e h. *hanem*) tehetség által is lehet kitünni.» S ha még itt fölemlítem, hogy apologiájában is hibásan írta ezt: «az Orbóké, ki azt vállalatá-**ba** közölte»; hibásan írta a végsorok egyikében a «pellengére» szót e h. pelengér-re; s hogy ugyancsak a vége felé összetéveszti az *okot* és *czélt* (»az okot, péld. az elért sikereket, — ez az eszköz sat): ezeket nem megrovásul (mert a hibák tollhibák is lehetnek) hozom fel, hanem figyelmeztetésül, hogy a ki nyilvános szóvitába bocsátkozik, gondosan körültekintsen s ne hagyjon magán több oldalról is könnyen sebezhető pontokat.

Komáromy Lajos.

POKORNY OTTOKÁR

haláláról más úton már korábban értesültek olvasóink; nem is újdonságképen közöljük e gyászhírt, hanem azért, hogy folyóiratunkban is tüzet gyújtsunk a baráti kegyelet oltárán az ő emlékezetének. A VI. ker. áll. polg. isk. tanítónőképző intézet egyik legbuzgóbb tanárát, folyóiratunk mindig szolgálatra kész munkatársát gyászolja az elhúnytban s azok közül a kik ismerték, nincs a ki fájdalommal ne sínylené a hű barát, a hivatásának élő komoly törekvésű férfiú s a szeretetre méltó ember elvesztését. Bölcsőjét idegen országban ringatták, de a szó legigazabb értelmében hazájává lett az a föld, a melyen ifjúságát végig küzdötte, a melynek férfikora munkásságát szentelte s a mely koporsóját az örök nyugalomra magába fogadta. Magyarrá lett, a mienk volt nyelvében, szokásaiban, érzésében, gondolkodásában, minden törekvésében. Még csak pályája kezdetén volt s máris tisztelt nevet vívott ki magának a főváros tanügyi köreiben; még csak az alapot rakta le és a sors nem engedte meg, hogy erre az alapra felépíthesse azt, a mit ő nemes ambiczióval tervezett s a mit ismerői oly jogos reménységgel vártak tőle. A megfeszített munkásság izgalmai az utóbbi évben megtámadták idegrendszerét s elméje világossága kialudt, mielőtt életére örök sötétség borult volna. Hosszan tartó szenvedés után márczius 18-án húnyt el s harmadnapra kísérték örök nyugalomra az orsz. tébolydából. Kevesen állották körül koporsóját, de a kisded gyászoló gyülekezet könyei sokak fájdalmának és részvétének voltak hirdetői. Zavartalan legyen nyugalma, áldott emlékezete!

ELSŐ MAGYAR ÁLTALÁNOS BIZTOSITÓ TÁRSASÁG BUDAPESTEN.

I. Tűz-, szállítmány- és jégbiztosítási üzlet.

Kiadások. Huszonnyolczadik évi zárszámla 1885 január 1-től deczember 31-ig.

	frt	kr	frt	kr
I. Tűzbiztositás.				
Kifizetett károk a viszontbiztositott rész levonása után	1747648	70		
Függőben maradt károk tartaléka	200181	55		
Szerzési költségek a viszontbiztositott rész utáni bevétel levonásával	321700	43		
A tüzbiztositási üzletet terhelő igazgatási költs. és adó	321890	46		
Behajthatlan követelések leirása	4965	96		
A következő évek készpénz-dijtartaléka a viszontbiztositott rész levonása után és minden megterhelés nélkül	1794847	23	4391231	33
II. Szállitmány-biztositás.				
Kifizetett károk a viszontbiztositott rész levonásával	38234	36		
Függőben maradt károk tartaléka	7000	67		
Szerzési költségek	9297	57		
A szállitmány-biztositási üzletet terhelő igazgatási költségek	8091	64		
A következő évnek dijtartaléka a viszontbiztositott rész levonásával	14990	96	77615	20
III. Jégbiztositás.				
Viszontbiztositások és törlések	333941	28		
Kifizetett károk a viszontbiztositott rész levonásával	861788	40		
Szerzési és igazgatási költségek a viszontbiztositások utáni bevételek levonása után	184307	77		
Behajthatlan követelések leirása	8611	41	1388648	86
A társasági tartaléktőkének kamatja			66441	25
1885. évi nyeremény			570838	31
			6494777	95

Bevételek.

	frt	kr	frt	kr
1884. évi nyeremény-számla: maradvány			2206	63
I. Tűzbiztositás.				
Az 1884. évről áthozott készpénz dijtartalék a viszontbiztositott rész levonásával és minden megterhelés nélkül	1794850	98		
372803229 frt 61 kr. kötött biztositások után és a f. évb. lej. dijrészletekből bef. dijak frt 3953687.91 levonva törl. dijak frt 283,045.83 viszontbiztos. dijak « 553,833.43 lejárt visszbiztositási dij-részletek « 497,221.95 frt 1.334,101.21	2619586	70		
Az 1884. évb. fenm. tartalék függőben volt károkért	192149	31	4606586	99
II. Szállitmány-biztositás.				
Az 1884. évről áthozott dijtartalék	18629	67		
20 476,498 frt 93 krnyi kötött biztositások utáni dijak frt 115,633.82 levonva: törlesztett dijak frt 4,443.48 viszontbiztositási dijak 45,508.63 « 49,952.11	65681	71		
Az 1884. évben fenmaradt tartalék függőben volt károkért	14312	79	98624	17
III. Jégbiztositás.				
47.221,468 frt 88 krnyi kötött biztositások utáni dijak	1347832	51	1347832	51
IV. Egyéb bevételek.				
Beváltott szelvények után, valamint egyéb kamatok és árfolyamnyereség eladott értékpapirok után	375464	17		
Társasági házak tiszta jövedelme	64063	48	439527	65
			6494777	95

Vagyon. Mérleg-számla 1885. évi deczember 31-én.

	frt	kr
Elhelyezett tőkepénzek: az első hazai takarékpénztárnál, az egyesült budapesti fővárosi takarékpénztárnál, a m. általános hitelbanknál s magyar állami kincstári pénztárjegyekben	2555318	50
Értékpapirok: a) 244,000 frt m. földhitelintézeti 5½% záloglevelek à 100% 244,000 frt — kr. b) 1.052,400 frt m. északkeleti vasut els. ez.-kötvények à 98.50% 1.036,614 frt — kr. c) 392,400 frt Magyar nyugati vasut II. kib. els ez. kötvények à 98—% 384,552 frt — kr. d) 350,000 frt Magyar gácsországi vasut II. kib. els. ezüst kötvények à 98.75% 345,625 frt — kr. e) 228,600 frt Duna-drávai vasut elsőbbségi kötvények à 98.75% 225,742 frt 50 kr. f) 30 000 frt I. erd.vas.e.els.k. à 98.75% frt 29,625 g) 565,200 frt Budapest föv. 5% kölcsönkötvények à 99.75% 563,787 frt — kr. h) Olasz alapitv. kötv. Lir. 375,000 à 95.50 = 358,128 frs à 50.— 179,062 frt 50 kr. i) Pesti Lloyd társasági kötvények és egyéb értékpapirok árfolyam szerint 228.588 frt 50 kr. a fenti értékpapirok után az év végeig esedékes kamatok 62,533 frt 49 kr.	3300129	99
Leszámitolt és egyéb váltók	272566	57
A társaság házai Budapesten	1210000	—
Különféle adósok:		
a) Pénzkészlet és maradványok a képviselőségeknél	662865	38
b) Maradványok idegen biztositó intézeteknél	539766	41
Jégbiztositási osztály folyó számlán	156026	93
Központi pénzkészlet	21003	81
A következő években lejáró dijváltók és dijkötelezvények összege frt 6.425,037·46		
	8717677	62

Teher.

	frt	kr
Részvényalaptőke: teljesen befizetett 2000 egész részvény à 1000 frt 2000000·— Részvényalaptőke: teljesen befizetett 2000 fél részvény à 500 forint 1000000·—	3000000	—
Társasági tartaléktőke*	1727472	57
Tüzbiztositási dijtartalék készpénzben a viszontbiztositott rész levonásával és minden megterhelés nélkül 1.794,847.23 Szállitmány-biztositási dijtartalék készpénzben a viszontbiztositott rész levonásával és minden megterhelés nélkül 14,990.96 **	1809838	19
Tüzbiztositási függő károk tartaléka	200181	55
Szállitmány biztositási függő károk tartaléka	7000	67
Árkülönbözeti számla	372953	41
Dunaparti ház adótartaléka	42765	14
Különféle hitelezők	248717	11
Előbbi évekről eddig fel nem vett osztalékok	2950	—
Első m ált bizt.-társ. Lévay-alap	58248	24
Tisztviselők nyugdijalapja	452765	78
Életbiztosit. osztály folyó számlán	223916	65
1885. évi nyeremény	570838	31
	8717677	62

* A tartaléktőke az 1885. évi nyereményből emelkedett 1.806,771 frt 14 krra.
** A dijtartalék az 1885. évi nyereményből emelkedett 1.849,487 frt 47 krra.

II. Életbiztosítási üzlet.

Kiadások. Huszonharmadik évi zárszámla 1885. január hó 1-től deczember hó 31-ig.

	frt	kr	frt	kr
Törlesztett kötvények dija	105929	50		
Visszaváltott kötvényekért	203182	43		
Halálesetek után megtéritett összeg	645231	76		
Lejárt kiházasitási tőkékért	382177	03		
Kiházasitási biztositásoknál haláleset következtében dijvisszatérités	49649	65		
Függőben levő károk tartaléka	122758	01		
Évjáradékokért	17724	02		
Viszontbiztositási dijak	29625	53		
Bélyegekért	31797	60		
Postadijak, nyomtatv., irodai bér, uti s egyéb költség	110926	88		
Tiszti fizetések	50787	7[illegible]		
Jövedelmi adóért	25027	66		
Orvosi dijakért	14852	59		
Szerzési és dijbehajtási költségek	142247	91		
Behajthatlan követelések leirása	3002	41	1934920	74
Dijtartalék ez év végén			10999459	31
1885. évi nyeremény			221353	96
			13158734	04

Bevételek.

	frt	kr	frt	kr
A mult évből áthozott dijtartalék			10182046	41
Befolyt dijak: ez évben kiállitott kötvények után,	243567	54		
az előbbi években kiállitott kötvények után	1980738	60		
a biztositott tőke emelésére forditott nyeremények	12658	98	2236965	12
Mult évi függőben volt károk tartaléka			150782	98
Illetékek			40153	75
Kamatjövedelem			548785	78
			13158734	04

Vagyon. Mérleg-számla 1885. évi deczember hó 31-én.

	frt	kr
Értékpapirok 9.748.119 frt 24 kr. ugyanis:		
1. 941,000 frtnyi magyar földhitelintézeti 5½% záloglevelek 100 frtjával	941000	—
2. 5.344.400 frtnyi magyar földhitelintézeti 5%-os záloglevelek 100 frtjával.	5344400	—
3. 62,640 frtnyi magyar földhitelintézeti 5%-os ércz értékü záloglevelek 123⁷⁄₁₀ frtjával	77485	68
4. 165,300 frtnyi pesti magyar kereskedelmi bank 6%-os záloglevelei 100 frtjával	165300	—
5. 1,000,200 frtnyi magy. észak-keleti vasuti 5%-os ezüst elsőbbségi kötvények 98½ frtjával	985197	—
6. Beszterczebánya-brezovai és piski-vajdahunyadi vasuti kötvények	1230636	22
7. Magyar királyi állam pénztárjegyek	1000000	—
8. 8,587 Lira olasz 5%-os járadék és kamatai	4100	33
9. 1885-ben esed. kamat. és elszám. pénzküldemény.	182992	74
10. Jelzálog kölcsönök	94020	52
11. Kötvény-kölcsönök	1309880	—
12. Viszontbizt. kötvény kölcsönök	19065	40
13. A központ tartozása folyó számlán	223916	65
14. Vezér- és főügynökségek s mások tartozásai	272338	04
	11850362	58

Teher.

	frt	kr
1. Dijtartalék: 11.224,062·24 levonva viszontbiztositási dijtartalék 224,602.90	10999459	31
2. Biztossági alap	181775	53
3. Kiházasitási tőkék nyereménye	285724	36
4. Függőben levő károk tartaléka	122758	01
5. Dijleszállitásokra vonatkozó nyeremények tartaléka	2090	69
6. Előre fizetett dijak az 1885—1889. évekre	1413	76
7. Fel nem vett nyeremények 1884. évről	270	73
8. Viszontbiztositó intézetek és mások követelései	32516	20
9. 1885. évi nyeremény	221353	96
	11850362	58

Jeney Lajos,
a központi könyvezés főnöke.

Budapest, 1885. deczember 31-én.

Az igazgatóság: **Fuchs Rudolf, Hajós József, Harkányi Frigyes, Lévay Henrik.** Igazgató-helyettesek: **Ormody Vilmos,** igazgató, **Ullmann Károly Pál,** aligazgató.

A fenti zárszámlákat és mérlegeket megvizsgálván, azokat a törvényben s az alapszabályokban meghatározott elvek szerint készülteknek és azok egyes tételeit a fő- és segédkönyvekkel teljesen megegyezőknek találtuk.

1886. márczius hó 2-én.

A felügyelő bizottság:

Pecz Vilmos, életbizt. osztályfőnök. **Rudnyánszky Ferencz, Tornyai Schosberger Zsigmond, Szitányi Izidor.** **Kaczvinszky János,** életbizt. könyvvivő.